

100 danmarkshistorier

**Niels
Nyegaard**

Den store homo- skandale

Aarhus Universitetsforlag

100 danmarkshistorier

**Niels
Nyegaard**

Den store homo- skandale

Aarhus Universitetsforlag

Den store homoseksualitet

© Niels Nyegaard og

Aarhus Universitetsforlag 2021

Serie: 100 danmarkshistorier

Forlagsredaktion: Thomas Oldrup

Tilrettelæggelse, sats og omslag:

Camilla Jørgensen, Trefold

Repro: Narayana Press

E-bogsproduktion: Narayana Press

ISBN: 978 87 7219 522 3 (epdf)

Projektet 100 danmarkshistorier er støttet af A.P.
Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond
til almene Formaal

Projektets styregruppe: Thomas Bloch Ravn
(Den Gamle By), Thorsten Borring Olesen
(Aarhus Universitet), Mette Frisk Jensen
(danmarkshistorien.dk), Søren Hein Rasmussen
(MegaNørd), Torben Kjersgaard Nielsen (Aalborg
Universitet), Bo Lidegaard (dr.phil., forfatter),
Camilla Mordhorst (Dansk Kulturinstitut), Lars
Boje Mortensen (Syddansk Universitet), Keld
Møller Hansen (Danmarks Borgcenter), Rikke
Louise Alberg Peters (HistorieLab), Hans Schultz
Hansen (Rigsarkivet), Nils Arne Sørensen (Syddansk
Universitet), Sten Tiedemann (Folkeuniversitetet i
Aarhus), Ulla Tofte (M/S Museet for Søfart) og Anette
Warring (Roskilde Universitet)

Læs mere om projektet på
100danmarkshistorier.dk

FAGFÆLLE-
BEDØMME

// I henhold til ministerielle krav betyder bedømmelsen, at der fra en fagfælle på ph.d.-niveau
er foretaget en skriftlig vurdering, som godtgør denne bogs videnskabelige kvalitet.

Aarhus Universitetsforlag
unipress.dk

Indhold

Den store Sædelighedssag

En natteudflugt 2

Vendepunktet 4

Pressens dækning 8

Lovgivningen ændres 11

De homoseksuelle og det moderne samfund 13

Den homoseksuelles fødsel

Omgængelse mod naturen 18

Lægevidenskaben kommer på banen 22

Den homoseksuelle identitet 26

Københavns homoseksuelle subkultur 27

Den sygelige homoseksualitet 30

Mænd og kvinder 33

Forening og forfølgelse

Forbundet 38

De homofile 41

Mændenes klub 43

Jersild og mandlig ungdomsprostitution 45

Pornografiaffæren 48

Den grimme lov 50

De tvetydige efterkrigsårtier 53

Befrielseskamp og bøssepest

Nye tider 56

To bevægelser 58

Homoseksuelle sejre 62

Bøssepesten 63

Aids-krisens håndtering 66

Partnerskab og regnbuer

Partnerskab 72

Et gode for alle? 77

Ingen ret til kunstig befrugtning 78

Nye tider i landsforeningen 80

Homoseksuelle familierettigheder 81

Indbyggede paradokser 87

Dansk homohistorie

Fremskridt 90

Det danske frisind 92

Kritiske indvendinger 96

En alternativ fortælling 99

Videre læsning 100

'Det homoseksuelle
problem' var længe
alene knyttet
til storbyens
dekadente liv. Det
var begivenheden i
Tordenskjoldsgade nær
Det Kongelige Teater
i sommeren 1906, der
kickstartede Den store
Sædelighedssag. Foto
fra 1929.

|| Kbh billeder.dk

Den store Sædelig- hedssag

En natte- udflugt

I de tidlige morgentimer den 25. juli 1906 forsøgte to unge mænd, Axel O.W. Petersen og Karl P. Johansen, at trække sig stille tilbage til en af Tordenskjoldsgades mørke baggårde i indre København. De var knap 20 år gamle og kom fra trange kår. Axel O.W. Petersen var fx født uden for ægteskab, senere opfostret hos en lokal havnearbejder og stod nu uden et fast arbejde. Han hutlede sig gennem tilværelsen og tjente til livets ophold ved at begå småtyverier og sælge billedkort med pornografiske motiver til byens prostituerede kvinder og deres kunder. Denne nat mødtes Axel med Karl P. Johansen uden at kende ham særlig godt. Ingen af dem ønskede, at nogen skulle opdage, at de sammen gik ind i baggården.

Axel og Karls planer led en krank skæbne. Kort før de to mænd forsvandt ind i baggården, så en forbipasserende nattevagt dem. Han bemærkede mændenes lurvede udseende, og at Karl bar på en stor brun pakke. I sit årvågne sind kunne nattevagten kun forestille sig, at pakken indeholdt et brækjern. Han mistænkte Axel og Karl for at ville begå indbrud og fulgte efter dem. Da nattevagten antastede de to mænd inde i baggården, fik han dog en stor overraskelse. Den brune pakke indeholdt ikke et brækjern, men en buket røde nelliker. Blomsterne havde Axel givet til Karl kort forinden. Selv om gaven ikke var ulovlig, fandt nattevagten de

Allerede fra midten af 1800-tallet registrerede og affotograferede politiet nøje alle anholdte. I dag, mere end 100 år senere, kan vi derfor se unge mænd som Christian A. Pedersen i øjnene. Christian var i sommeren 1906 en af de unge fattige mænd, som først blev tiltalt i Den store Sædelighedssag.
|| Rigsarkivet

to mænds opførsel så mærkværdig, at han meldte sagen til Københavns politi.

Hos politiet nægtede både Axel og Karl, at de havde haft intentioner om at begå indbrud. Derimod forklarede mændene, at de havde søgt baggårdens lokum for at onanere sammen – begå uterlighed. Den plan havde desuden inkluderet et økonomisk element, fordi Axel ud over nellikerne havde givet Karl 1 kr. før baggårdsbesøget. Endelig tilstod både Axel og Karl, at de tidligere havde tjent penge på at prostituere sig selv til andre mænd. Typisk havde de fået betaling for at onanere deres kunder eller udføre lignende erotiske befølinger.

Var Axel og Karls tilståelser sket bare få år tidligere, havde politiet næppe gjort mere. I foråret 1905 havde Rigsdagen, datidens samlede parlament, dog vedtaget et straffelovstillæg, der gav fængsel i op til to år til personer, som begik uterlighed med personer af samme køn mod betaling. Straffelovstillæggets definition af uterlighed dækkede over den slags handlinger, som Axel og Karl havde begået, nemlig gensidig onani og erotiske befølinger. Derfor

overtog den 30-årige jurist Julius W. Wilcke (1875-1951), der i 1905 var blevet konstitueret assessor, vikarierende dommer, ved Københavns Kriminal- og Politiret, Axel og Karls sag til nærmere undersøgelse. Wilcke kastede sig over sagen med stor energi.

I sensommeren 1906 afhørte assessor Wilcke flere af Axels og Karls kunder. Kundernes navne fik han fra de to unge mænd. Modsat Axel og Karl kom kunderne typisk fra respektable stillinger som tandlæge, fuldmægtig, kontorist og manufakturhandler. Desuden var de alle noget ældre end Axel og Karl. Eftersom straffelovstillægget fra 1905 kun straffede prostitutionsforholdets sælgende part, kunne kunderne frit optræde som vidner uden at frygte straf for køb af onani og erotiske befølinger. Måske derfor bekræftede de størstedelen af de to mænds forklaringer.

Samtidig fik vidneudsagnene assessor Wilcke til at anholde yderligere tre mænd for uterlighed mod betaling. Ligesom Axel og Karl kom de tre fra Københavns storbyproletariat og var unge mennesker i alderen 17-23 år. Under Wilckes forhør kom det frem, at de fem anholdte mænd kendte både hinanden og flere kunder på kryds og tværs. Noget afgørende nyt kom dog ikke frem. I slutningen af oktober 1906 stod Wilcke for at afslutte sagen om de unge mænds mandlige prostitutionsforhold.

Vendepunktet

I begyndelsen af november 1906 tog Wilckes undersøgelse en ny drejning. Sagen udviklede sig fra at være en relativt lille og ubemærket undersøgelse af prostitution blandt yngre arbejderklasse-mænd til at blive danmarkshistoriens hidtil største og mest omdiskuterede retssag om sex mellem mænd.

Vendepunktet i Wilckes undersøgelse indtraf den 8. november 1906, da han anholdt den 33-åri-

ge tandlæge og familiefar Emil Aae (1873-1926) for at have dyrket anal- og oralsex med yngre mænd. Ved 1900-tallets begyndelse var Aae en af Københavns mere prominente tandlæger, som kom fra en velhavende jysk familie. Tandlægens angiver var den 20-årige arbejdsløse skuespiller Jean P.C. Büron (1886-1956), der få dage forinden selv var blevet anholdt for at have onaneret forskellige mænd mod betaling. Ligesom betalt onani definerede datidens straffelovgivning anal- og oralsex mellem to mænd som en forbrydelse, men vel at mærke *uden* hensyn til om der var betaling eller ej. Lovforbuddet optrådte i Almindelig borgerlig Straffelov af 1866, hvor § 177 formelt kaldte anal- og oralsex mellem mænd for "omgængelse mod naturen". Der var en strafferamme på op til seks års forbedringshusarbejde. Begrebet omgængelse mod naturen dækkede også over analsex mellem en mand og et dyr, men pudsigt nok ikke over sex mellem to kvinder. Faktisk nævnte straffeloven slet ikke kønsforhold mellem kvinder. Derfor var de principielt set lovlige i datidens Danmark.

Ved sin anholdelse bedyrede tandlæge Aae bestemt sin uskyld. Efter en uges ophold i Nytorvs mørke og fugtige arrest måtte han dog erkende, at Wilcke ikke godtog hans benægtelser. Han besluttede derfor at ændre taktik. Nu tilstod Aae ikke kun, at han selv havde dyrket sex med adskillige yngre mænd. Han angav også navnene på alle de mænd, som han ifølge eget udsagn vidste havde begået samme forbrydelse. De i alt ca. 70 navne opførte Emil Aae på en liste, som han gav til assessor Wilcke i midten af november 1906. Som Aae forklarede i bogen *Den fulde Sandhed om min Arrestation og fhv. kst. Kriminalretsassessor Wilcke's store Sædelighedssag 1906-07* (fra 1909), forsøgte han herved at få Wilcke til at stoppe undersøgelsen. Aae mente, at

den unge assessor måtte droppe hele sagen, når han først indså, at det var umuligt at retsforfølge alle københavnske mænd, som havde dyrket sex med mænd. Wilcke lod sig dog ikke påvirke og besluttede efter samråd med rettens øvrige dommere kun at retsforfølge de tilfælde af omgængelse mod naturen, hvor en voksen mand havde indladt sig med et yngre menneske. Eftersom Wilckes beslutning formelt set var i strid med straffelovens totalforbud mod sex mellem mænd, skrev Emil Aae flere klagebreve til justitsminister Peter A. Alberti (1851-1932). Til Aaes fortvivlelse reagerede ministeren ikke på henvendelserne.

Ved at anholde Emil Aae ændrede assessor Wilcke sin undersøgelse på flere måder. For det første undersøgte han nu tilfælde af anal- og oralsex mellem mænd frem for blot betalt onani. For det andet vendte han nu blikket mod voksne mænd fra Københavns middelklasse og borgerskab. Fra midten af november 1906 og til marts 1907 anholdt Wilcke yderligere syv mænd for at have dyrket anal- eller oralsex med i alt 24 yngre og typisk noget fattigere mænd. De syv mænd var mellem 29 og 42 år gamle. Ud over Emil Aae var den mest kendte af de anholdte den 36-årige overbetjent Carl A. Hansen (1870-1939). Hansens berømmelse skyldtes, at han var skønlitterær forfatter og redaktør af bladet *Politivennen*.

I begyndelsen af 1907 løslod Wilcke flere af de anholdte mænd mod kaution. Samtidig lod han Emil Aae, Carl A. Hansen og to andre velstillede herrer overføre til Kommunehospitalets 6. afdeling, afdelingen for sindssyge. Her lå de til observation hos professor, dr. med. Alexander Friedenreich (1849-1932) for at få afklaret, om deres kønsforhold skyldtes medfødt homoseksualitet eller blot var et udslag af simpel seksuel udsvævelse. Omkring år 1900

optog det spørgsmål landets retsvæsen, fordi fremtrædende læger var begyndt at kritisere datidens traditionelle forståelse af sex mellem mænd som en syndig handling, der ubetinget burde straffes. Det gjorde lægerne ved at påstå, at nogle mennesker fra fødslen af besad en sygelig kønsdrift rettet mod deres eget køn. Sådanne mennesker kaldte lægerne for homoseksuelle, og de mente ikke, at staten burde straffe dem. Derfor bad assessor Wilcke professor Friedenreich om at udarbejde retsmedicinske erklæringer om mændenes seksuelle konstitution. I erklæringerne udtalte Friedenreich, at alle indlagte mænd var født med abnorme homoseksuelle anlæg. Friedenreichs erklæringer byggede bl.a. på observationer af mændenes almindelige optræden, med særlig fokus på udvisningen af feminine karaktertræk, undersøgelser af deres kroppe for eventuelle deformiteter og kortlægninger af mændenes og deres familiers dispositioner for nervelidelser.

Den 1. oktober 1907 faldt der dom over de 14 anholdte. Lidt mærkeligt valgte Kriminal- og Politiretten at se bort fra Friedenreichs erklæringer og udelukkende forholde sig til straffelovgivningens forbud mod sex mellem mænd. Retten idømte Emil Aae to års forbedringshusarbejde for omgængelse mod naturen med i alt 11 yngre mænd i alderen 15-20 år. Samtidig tildelte den seks af herrerne fra Københavns bedrestillede lag mellem otte måneders og et års forbedringshusarbejde for hver især at have dyrket omgængelse mod naturen med mellem en og fem yngre mænd i alderen 15-24 år. Som den eneste frifandt Kriminal- og Politiretten Carl A. Hansen for omgængelse mod naturen. Dog idømte retten ham 60 dages simpelt fængsel for to til tre tilfælde af gensidig onani med yngre mænd, som ikke før havde foretaget den slags. Desuden idømte retten sagens fem arbejderklasse-mænd, inklusive

Axel og Karl, mellem en og tre måneders tvangsarbejde for uterlighed med mænd mod betaling. Endelig idømte retten Jean P.C. Büron otte måneders forbedringshusarbejde for omgængelse mod naturen og betalt uterlighed med andre mænd.

Den store gruppe af yngre mænd, som retssagens respektable herrer havde dyrket sex med, friholdt retten for strafansvar. Begrundelsen var, at ingen af de unge mænd havde dyrket sex med mandfolk før Emil Aae og de øvrige herrer. Derfor betragtede retten dem som forførte og uskyldige ofre. Det gjorde den også, selv om de yngre mænd i flere tilfælde tilstod, at de frivilligt havde indvillet i de seksuelle forhold. Rettens beslutning var selvsagt i åbenlys strid med Almindelig borgerlig Straffelovs bestemmelse om, at begge udøvere af omgængelse mod naturen skulle straffes.

Med dommene sluttede den største retssag om sex mellem mænd, som indtil da havde fundet sted i Danmark. Tidligere havde landets domstole dømt enkelte mindre sager om kønsforhold mellem mænd. Ingen af de ældre sager havde dog involveret over en håndfuld personer. Modsat omhandlede retssagen ved Københavns Kriminal- og Politiret dét, der til forveksling lignede et decideret netværk af unge mandlige prostituerede og lidt ældre, velstillede herrer. Det gjorde retssagen til en unik begivenhed i dansk retshistorie.

Pressens dækning

Retssagen i Københavns Kriminal- og Politiret blev genstand for massiv presseomtale. Avisernes dækning var så intens, at historikeren Wilhelm von Rosen (1941-2019) har beskrevet den som en ”eksplosion af moralsk panik”. Fortroppen i pressens dækning var Københavns smudsaviser, såsom *Aftenbladet*, *Ekstra Bladet* og *Middagsposten*, men

I artiklerne om Den store Sædelighedssag knyttede aviserne også homoseksualitet til udlandet og verdens ikke-hvide racer. Koblingen optrådte bl.a. i en artikel i *Aftenbladet* fra efteråret 1906. Artiklen beskrev en homoseksuel sammenkomst i København som et orientalsk orgie, hvor halvdelen af de fremmødte mænd angiveligt underholdt med erotiske mavedanse, mens de var udklædt som tyrkiske haremskvinder. Resten af selskabet var klædt ud som tyrkiske herrer og røg vandpiber. Ifølge *Aftenbladets* artikel endte sammenkomsten med kønlige udskejelser, som umuligt kunne beskrives i en avis.

|| Statens Avissamling, Det Kgl. Bibliotek

politiske morgenblade som *Social-Demokraten* og *Politiken* fulgte også godt med. Efter anholdelsen af Emil Aae dækkede aviserne sagen med flere hundrede artikler. De gav den da navnet Den store Sædelighedssag eller bare Sædelighedssagen.

I deres artikler fremstillede aviserne typisk de anholdte mænd som seksuelt udsvævende og kvindagtige væsner. Fx skrev *Middagsposten* i august 1906 om de unge prostituerede arbejderklasse-mænd, at der var tale om "slanke, kvindagtige, unge fyre", hvis "vrikkende gang" og "skøgeagtige påtrængenhed" gjorde dem til "storbyens allerlaveste kryb". Ligeledes skrev *Middagsposten* i november 1906 om Emil Aae og de øvrige velstillede herrer, at de havde forført byens yngre arbejderklasse-mænd til private fester, hvor de "dansede omkring i dame-dragter, strøede om sig med sjofle 'vittigheder' og drak tæt". Således efterlod *Middagsposten* ingen tvivl om, at de anholdte mænd var bundfordærvede, kønskontrære og amoralske personer.

Under Den store Sædelighedssag rettede aviser-nes opmærksomhed sig ikke kun mod de anholdte mænd. Bladene skrev også artikler om forfatteren

Herman Bang (1857-1912), hvis erotiske tilbøjeligheder for andre mænd var en offentlig hemmelighed i datidens København. Nogle kaldte ham drillende Jomfru Hermine Bang. Det hårdeste angreb på Bang optrådte i *Politiken* den 30. november 1906, da avisen trykte forfatteren Johannes V. Jensens (1873-1950) kronik "Samfundet og Sædelighedsforbryderen". Den umiddelbare anledning til kronikken var, at Herman Bang havde holdt et offentligt foredrag om Danmarks forhold til nabostormagten Tyskland. I foredraget talte Bang for militær oprustning og udbygning af Københavns forsvarsanlæg. At Herman Bang på den måde knyttede sin person til nationens forsvar, samtidig med at København stod midt i en stor skandalesag om sex mellem mænd, var tilsyneladende for meget for Johannes V. Jensen. I hvert fald opfordrede han i sin kronik Bang og alle "de herrer med afsmag for kvindens ufuldkommenhed" til hurtigt at trække sig tilbage og finde hinanden i hemmelighed. Indtil det skete, var det ifølge Jensen tilladt enhver dansk mand "at sparke tænderne ind i hovedet på den sædelighedsforbryder, der kommer dig for nær". Et mere groft personangreb kunne dårligt trykkes i datidens aviser. Selv om Bang hverken var tiltalt eller anholdt i Den store Sædeligheds-sag, valgte han i den følgende sommer at flytte til Berlin, bl.a. for at slippe for avisernes ondsindede skrivelser.

Det var ikke alle avisartikler, som udtrykte et rent negativt syn på de anholdte mænd. Aviserne bragte også interviews med flere af landets førende læger for at høre, hvad de mente om den opsigtsvækkende retssag. I interviewene fremhævede lægerne, at sex mellem personer af samme køn i flere tilfælde skyldtes en medfødt og sygelig homoseksualitet, som ikke burde straffes. Det var med andre ord ikke mændenes egen skyld.

Få dage efter domfældelserne fik lægernes udtalelser juristen Palle Rosenkrantz (1867-1941) til at skrive en kommentar i *Politiken*, hvor han udtalte skarp kritik af Københavns Kriminal- og Politiret. Ifølge Rosenkrantz var hele retssagen håbløst forvirret, fordi den byggede på ”det middelalderlige begreb omgang mod naturen”, der fuldstændig stred mod ”nutidens opfattelse af fysiologiske kendsgerninger”. Derfor kunne Rosenkrantz kun håbe på en snarlig ”revision af vor forældede, umulige straffelov”. På den måde var avisernes artikler ikke kun negativt stillede over for de homoseksuelle.

Avisernes artikler om Den store Sædelighedssag var unikke, fordi de indgik i den første massive presseomtale af en retssag om sex mellem mænd. De gjorde den brede befolkning opmærksom på et hidtil overset eller i hvert fald ofte fortiet fænomen. Aviserne spillede i den forbindelse en vigtig rolle, fordi de tilbød deres læsere nogle ord og begreber, som de kunne bruge til at forstå og beskrive kønsforhold mellem mænd. Især var det betydningsfuldt, at aviserne ved flere lejligheder knyttede mændene til lægevidenskabens nye homoseksualitetsteorier. Det betød, at mændene fremstod som en social gruppe, man i tillæg til væmmelse og foragt kunne føle en vis medlidenhed med. De led jo af en medfødt og sygelig perversion.

Lovgivningen ændres

Den store Sædelighedssag fik landets læger og jurister til at begynde en større diskussion af straffelovens forbud mod sex mellem mænd. Diskussionen udfoldede sig i Dansk Kriminalistforening, en forening for landets førende retslæger og jurister, da den holdt sit årsmøde i midten af oktober 1907. Årsmødet fandt sted få uger efter domfældelserne i Den store Sædelighedssag. Derfor brugte krimina-

listforeningen retssagen som anledning til at drøfte rimeligheden i fortsat at forbyde enhver form for sex mellem mænd.

Blandt årsmødets hovedtalere var professor Friedenreich, der netop havde set Københavns Kriminal- og Politiret tilsidesætte sine retsmedicinske erklæringer. På baggrund af den nyeste lægevidenskabelige litteratur og sine egne kliniske erfaringer slog Friedenreich fast, at sex mellem personer af samme køn i udgangspunktet skyldtes en medfødt homoseksuel kønsdrift, som det enkelte individ kunne gøre for at ændre. Derfor mente han ikke, at straffeloven burde gribe ind over for kønsforhold mellem voksne og samtykkende mænd. Den burde kun forbyde forhold, der involverede mindreårige, tvang eller voldtægt.

Årsmødets deltagere udtrykte alle deres opbakning til Friedenreichs tanker.

Kriminalistforeningens beslutning om at støtte en afkriminalisering af sex mellem voksne og samtykkende mænd fik stor betydning. I 1900-tallets første årtier deltog flere af foreningens medlemmer i de straffelovskommissioner, som Rigsdagen nedsatte for at få en ny og tidssvarende straffelov. I kommissionerne anbefalede medlemmerne konsekvent en ophævelse af straffelovens formelle totalforbud. I 1930 bar anbefalingerne frugt, da Rigsdagen vedtog Borgerlig Straffelov med formel ikrafttræden den 1. januar 1933.

Borgerlig Straffelov førte til, at både sex mellem mænd og sex mellem kvinder blev lovligt i Danmark. Dog fastsatte den nye straffelov nogle snævrere juridiske grænser for disse kønsforhold end for sex mellem mænd og kvinder. Fx bestemte straffeloven, at både mænd og kvinder nu kunne straffes med fængsel i op til fire år, hvis de dyrkede sex med en person af samme køn under 18 år.

Herved etablerede loven en særlig høj aldersgrænse for homoseksuelle kønsforhold, fordi den samtidig satte lavalderen for sex mellem mænd og kvinder til 15 år. Ligeledes etablerede den nye straffelov en særlig høj homoseksuel lavalder i de tilfælde, hvor en person misbrugte sin alder og erfaring til at forføre en yngre partner. Her lå aldersgrænsen for homoseksuelle kønsforhold på 21 år, mens den samme aldersgrænse for sex mellem mænd og kvinder var 18 år. Endelig gjorde straffeloven forskel på homo- og heteroseksuel prostitution. Mens heteroseksuel prostitution kun kunne straffes som løsgængeri, bestemte loven, at salg af sex til personer af samme køn var ubetinget strafbart med fængsel i op til to år. Kunden gik dog stadig fri, medmindre forholdet indebar en overtrædelse af andre straffelovsbestemmelser, fx om seksuel lavalder.

I et større historisk perspektiv indebar Borgerlig Straffelov af 1930 en markant forandring, fordi den afkriminaliserede sex mellem voksne og samtykkende mænd. Bemærkelsesværdigt nok førte afkriminaliseringen ikke til nogen synderlig debat blandt Rigsdagens politikere eller i mellemkrigstidens aviser. Det skyldtes bl.a., at afkriminaliseringen var et relativt lille element i en større straffelovsreform, hvor andre spørgsmål var langt mere centrale, fx afskaffelsen af dødsstraffen. Desuden var lovændringen relativt ukontroversiel, fordi både de juridiske og lægevidenskabelige autoriteter bakkede op om den.

De homoseksuelle og det moderne samfund

Den store Sædelighedssag i 1906-1907 fandt sted i en historisk opbrudstid, hvor det danske samfund gennemgik store forandringer. Siden midten af 1800-tallet havde nye fænomener som demokrati, næringsfrihed, urbanisering og industrialisering

ført til en opløsning af enevældens standsbaserede landbosamfund. I stedet for var Danmark ved at blive til et moderne og urbant klassesamfund, sådan som vi til dels stadigvæk kender det i dag.

Samtidig blev religionens betydning gradvist ændret. I 1800-tallets sidste halvdel begyndte den fremvoksende naturvidenskab at kritisere kristendommens verdensforståelse. Fx udfordrede flere videnskabsmænd kirkens trossætninger ved at påstå, at sand viden skulle bygge på målbare observationer af den fysiske virkelighed og ikke religiøse dogmer. Særlig berygtet blev den britiske naturforsker Charles Darwin (1809-1882), da han i 1871 påstod, at mennesket i virkeligheden nedstammede fra aberne og ikke var et væsen skabt i Guds billede, sådan som Bibelen påstod. Darwins tanker vakte stor opsigt over hele Europa og nåede også hurtigt til Danmark.

Omvæltningerne prægede Den store Sædelighedssag på flere måder. Ikke mindst viste naturvidenskabens fremmarch sig ved, at flere højtuddannede læger og jurister trådte frem og kritiserede samfundets traditionelle forståelse af mænd, der dyrkede sex med mænd. Ifølge lægerne og juristerne var mændene ikke strafværdige syndere. De var snarere abnorme individer, der led af en medfødt og pervers kønsdrift. Ved at fremsætte den påstand var lægerne og juristerne med til at etablere en ny social figur i det moderne Danmark, nemlig det homoseksuelle menneske.

Den store Sædelighedssag spillede en særlig rolle, fordi sagen gav anledning til en større samfundsdiskussion af homoseksualitet som socialt fænomen. Hvem var de homoseksuelle? Hvad skyldtes deres seksuelle lyst? Hvordan skulle samfundet behandle dem? Det var nogle af de centrale spørgsmål, sagen rejste.

Det var ikke alle, der støttede tanken om en afkriminalisering af sex mellem voksne og samtykkende mænd ved 1900-tallets begyndelse. I 1908-1911 iværksatte Indre Mission forgæves en stor anti-homoseksuel kampagne, hvor den krævede en streng overholdelse af straffelovens forbud mod sex mellem mænd. Dette tidligere missionshus i Allinge er nu en privatbolig. Korset er stadig intakt over døren, men huset har fået en helt ny tids kulør.

|| Mads Jensen/Ritzau Scanpix

De mange diskussioner skyldtes også, at de homoseksuelle kom til at stå som et symbol for alle de farer, der lå gemt i de hastigt accelererende samfundsforandringer. Mændene i sædelighedssagen fremstod som en befolkningsgruppe, der var tæt knyttet til den moderne storby med alle dens muligheder for seksuel udsvævelse og opbrud i traditionelle kønsroller. Herved stod de også i modsætning til det traditionelle landbosamfund, som var under opløsning.

Som homoseksuel skandalesag var Den store Sædelighedssag ikke et særlig dansk fænomen i årtierne omkring år 1900. Lignende affærer pibled frem i en række andre europæiske lande. En af de mest opsigtsvækkende skandalesager var retssagen mod den britiske forfatter Oscar Wilde (1854-1900), der i 1895 blev idømt to års strafarbejde i fængslet i Reading for homoseksuelle handlinger, hvilket stort set endte med at tage livet af ham. En anden skandalesag var den såkaldte Eulenburg-affære i Tyskland

i 1907-1909. Sagen byggede på anklager om, at kejser Wilhelm 2.s (1859-1941) personlige ven fyrst Philipp zu Eulenburg (1847-1921) nærrede erotiske tilbøjeligheder for andre mænd.

De diskussioner af det homoseksuelle spørgsmål, der begyndte under Den store Sædelighedssag, endte ikke med Borgerlig Straffelovs afkriminalisering af sex mellem voksne og samtykkende mænd i 1933. Tværtimod er diskussionerne fortsat helt frem til i dag, hvor vi i de seneste årtier især har diskuteret homoseksuelles ret til lægeassisteret kunstig befrugtning, adoption og ægteskab. Historisk set åbnede Den store Sædelighedssag op for disse diskussioner ved at gøre homoseksualitet til et fænomen, som det moderne Danmark løbende måtte diskutere og forholde sig til.

Sammenlignet med tiden under Den store Sædelighedssag har homoseksuelle umiddelbart en markant bedre plads i nutidens Danmark. I dag er bøsser og lesbiske ikke sociale outsiders, men inkluderede medborgere med krav på statslig beskyttelse, ligestilling og respekt. På den baggrund kan det umiddelbart virke oplagt at se 1900- og 2000-tallets homoseksualitetshistorie som værende kendetegnet ved ét stort og konstant fremskridt. Dette perspektiv overser dog, at dansk homoseksualitetshistorie også er fuld af historiske tvetydigheder og modsatrettede tendenser, som på forskellige måder komplicerer fremskridtsforestillingen.

Om maleren Kristian Zahrtmann (1843-1917) sagde man, at der kun var to kvinder i hans liv: Leonora Christina (1621-1698) og hans mor. Her har han fraveget sit yndlingsmotiv Leonora Christina til fordel for den nøgne Adam i Paradis fra 1914 – et maleri, der vakte skandale i sin samtid.
|| [Wikimedia Commons](#)

A reproduction of Michelangelo's 'The Creation of Adam' is shown in a garden setting. Adam is reclining, surrounded by various plants and flowers. A snake is coiled around his right leg, and a four-leaf clover is placed near his groin. The background is a dense thicket of green and yellow foliage.

Den homo- seksuelles fødsel

Omgængelse mod naturen

Da Den store Sædelighedssag brød ud i sommeren 1906, havde sex mellem mænd været ulovligt i Danmark i flere århundreder. I 1683 bestemte Christian 5.s (1646-1699) Danske Lov, at sex mellem mænd var en forbrydelse kaldet omgængelse mod naturen. Med afsæt i bl.a. Bibelens fortælling om Guds straf over byerne Sodoma og Gomorra var straffen døden på bålet.

I Danske Lov var omgængelse mod naturen et juridisk paraplybegreb, som inkluderede flere forbrydelser. For det første dækkede begrebet over såkaldt sodomi eller pæderasti, det ville sige anal- og oralsex mellem to mænd. For det andet dækkede begrebet over såkaldt bestialitet, det ville sige analsex mellem en mand og et dyr. Selv om handlingerne umiddelbart var dybt forskellige, så Danske Lov dem som én og samme forbrydelse. Det gjorde loven, fordi de alle fandt sted uden for det hellige ægteskab og ikke kunne føre til børneavl. Uanset om en mand dyrkede sex med en mand eller med et dyr, misbrugte han sin kønsdrift ved at overtræde Bibelens bud om, at han skulle finde en hustru og mangfoldiggøre menneskeslægten. På den måde var

I Dansk Vestindien var straffen for omgængelse mod naturen formelt døden på bålet frem til 1900-tallets begyndelse. Alle straffe blev dog omgjort til lange fængselsophold. Straffene blev afsonet i Danmark, hvor enkelte vestindere på tragisk vis døde i fængslet, fordi de ikke tålte klimaet. I 1904 dømte retten William Smith til at "miste sin hals og hovedet skulle sættes på stage". Det var dog for mord, ikke homoseksualitet.
|| M/S Museet for Søfart

omgængelse mod naturen både en alvorlig forbrydelse og en ukristelig synd.

I denne 1600-talstankegang lå der samtidig en idé om, at enhver mand principielt kunne forfalde til omgængelse mod naturen. Forbrydelsen skyldtes ikke en særlig lyst, som kun eksisterede hos en afgrænset befolkningsgruppe. Derimod var der tale om et syndigt potentiale, som lå gemt i enhver mand på grund af menneskets svage natur. Derfor skulle alle mænd passe på, at de ikke kom til at begå omgængelse mod naturen. Ligesom de skulle vogte sig for ikke at forfalde til synder som druk, hasardspil, hor, tyveri og trolddom.

Endelig udmærkede Danske Lovs forbud sig ved ikke at omfatte sex mellem kvinder. Udelukkelseren skyldtes bl.a., at loven teknisk set definerede omgængelse mod naturen som en genitalseksuel penetration med tilhørende sædafgang. Som 1600- og 1700-tallets retslærde forklarede, skulle der altid være tale om "res in re et effusio seminis", det ville sige "tingen inde i tingen og sædens udgydelse", for

at der kunne falde dom for omgængelse mod naturen. Derfor omfattede forbrydelsen ikke kønsforhold mellem kvinder eller onani mellem mænd for den sags skyld.

Samtidig var 1600-tallets seksualitetsforståelse kendetegnet ved primært at forstå seksualitet som en mands indføring af sit kønsorgan i et andet væsen. Derfor havde datidens mennesker svært ved overhovedet at forestille sig kønsforhold mellem kvinder. For hvordan kunne der være tale om sex, når der ikke var tale om en genitalseksuel penetration? Den tankegang bidrog også til, at kvinder ikke var inkluderet i Danske Lovs forbud mod omgængelse mod naturen.

Danske Lov var kun gyldig i kongeriget Danmark og havde altså ikke retsvirkning i hele den enevældige stat. Fx var loven ikke gældende i sin helhed i hertugdømmet Slesvig og slet ikke i Holsten eller kongeriget Norge. For Norges vedkommende udstedte Christian 5. dog i 1687 Norske Lov, der byggede på Danske Lovs bestemmelser.

Selv om straffen for omgængelse mod naturen mellem mænd formelt var døden på bålet, så retspraksis mere lempelig ud. Helt frem til 1830'erne behandlede enevældens retsvæsen kun sjældent og yderst nødtigt sager om sex mellem mænd. Myn-dighedernes ræsonnement var, at sagerne kunne skabe stor skade ved at blive offentligt behandlet. Især kunne de inspirere andre mænd til at begå lignende udskejelser. Fra hele 1700-tallet kendes kun én retssag om omgængelse mod naturen mellem mænd i kongeriget Danmark. Det var i 1744, da den 72-årige bonde Rasmus Væver fra landsbyen Boring i Jylland blev frikendt for at have dyrket analsex med den 18-årige bondesøn Laurids Frandsen. Dog fik Rasmus Væver en arbitrær straf på to års fæstningsarbejde i jern for at have ligget oven

på Frandsen, mens han udførte samlejebevægelser mellem bondesønnens lår. Efter udstået straf skulle Væver desuden udvises af landsdelen Jylland på livstid. Sådan forsøgte myndighederne at fjerne både Væver og erindringen om hans forbrydelse fra lokalsamfundet. Samtidig fik den lokale præst en uofficiel reprimande af statsadministrationen for at have ført sagen til offentlig behandling i stedet for at undersøge og afstraffe de involverede mænd i hemmelighed. Lidt mærkeligt slap Laurids Frandsen for straf og udvisning, fordi han i kraft af sin unge alder ikke havde været bevidst om forholdets syndige og ulovlige karakter.

Fra 1830'erne og frem iværksatte myndighederne en mere regelmæssig retsforfølgelse af omgængelse mod naturen mellem mænd. Dog var domme for forbrydelsen fortsat sjældne, bl.a. fordi bevisbyrden var så svær at løfte. I årene 1835-1866 behandlede Højesteret kun 12 sager om sex mellem mænd. Samtidig ændrede man straffepraksis sådan, at en kongelig benådning altid omsatte en eventuel domfældelse med tilhørende dødsdom til forbedringshusarbejde, typisk i et til tre år. Dødsdommen blev altså aldrig eksekveret.

Myndighedernes behandling af sex mellem mænd var delvist forskellig fra sager om sex med dyr. I det førmoderne landbosamfund slog man jævnligt ned på sager om bestialitet. I kongeriget Danmark fandt de sidste bålstraffe for forbrydelsen sted i 1750'erne. Herefter blev retspraksis, at en kongelig benådning omsatte en eventuel dødsdom til en streng fængselsstraf, eventuelt med tilhørende landsforvisning. Det skete bl.a. for norskfødte Lars Andersen, der i 1769 først måtte tre år i fængsel og derefter udvandre til Dansk Vestindien for bestandig, fordi han havde haft omgang med en ko.

De tanker om omgængelse mod naturen, der gennemsyrede Danske Lov af 1683, prægede det danske samfund helt frem til 1800-tallets sidste halvdel. Derfor understøttede de den straffelov, som så dagens lys i 1860'erne, nemlig Almindelig borgerlig Straffelov af 1866. Som allerede nævnt kriminaliserede § 177 i den nye straffelov også sex mellem mænd som omgængelse mod naturen. Dog indeholdt straffeloven den væsentlige ændring, at straffen nu kun var forbedringshusarbejde, ikke døden på bålet. Ændringen var en kodificering af den eksisterende retspraksis på området. I 1860'erne stod de gamle idéer om mandlig seksualitet, alvorlig forbrydelse og bibelsk syndighed dog stadigvæk stærkt. Endnu i 1907 dømte Københavns Kriminal- og Politiret flere af mændene fra Den store Sædelighedssag for omgængelse mod naturen.

Lægevidenskaben kommer på banen

I 1800-tallets sidste halvdel begyndte nye lægevidenskabelige tanker om sex og erotik mellem personer af samme køn at vokse frem over hele Europa, især i Tyskland. I Danmark kom de nye tanker første gang til syne i 1870, da den psykiatriske overlæge og professor, dr.med. Adolph Göricke (1798-1885) oversatte en artikel af den berlinske psykiater Carl F.O. Westphal (1833-1890) i tidsskriftet *Bibliotek for Læger*. Westphals artikel hed "Den kontrære Seksualfornemmelse".

I artiklen beskrev Westphal en vis frøken N., som var blevet indlagt hos ham på Charité-hospitalet i Berlin i maj 1864. Frøken N. var 35 år gammel og arbejdede på sin søsters pensionat. Ifølge Westphal skyldtes frøkenens indlæggelse, at hun siden otteårsalderen havde lidt "af et slags raseri til at elske kvinder og at søge at drive onani med dem eller i det mindste at komme dem nærmere ved at kysse dem

og spøge med dem”. Desuden havde frøken N. allerede som barn udviklet maskuline karaktertræk, idet hun helst legede ”med drengebørn og forklædte sig i drengeklæder”. I perioden op til sin indlæggelse havde disse forhold gjort frøken N. mere og mere nedslået. Derfor ønskede hun nu ”at befries for denne lidelse, og [...] var villig til at optages i en sindssygeanstalt”.

I sin diagnosticering argumenterede Westphal for, at frøken N. led af en hidtil ukendt abnorm tilstand kaldet medfødt kontrær seksualfornemmelse. Med dette udtryk ønskede Westphal at betone, at det ikke kun var frøken N.s kønsdrift, som var modsat det normale. Hele hendes kønsidentitet var omvendt, fordi hun følte sig som en mand. Eftersom frøkenens kontrære seksualfornemmelse tilsyneladende gik tilbage til barndommen, mente Westphal, at der måtte være tale om en medfødt og neuropatisk tilstand. Ifølge den berlinske psykiater skyldtes tilstanden formodentlig et abnormt udviklet centralnervesystem.

Westphal var en af tidens nyskabende læger, fordi han påstod, at kønsforhold mellem personer af samme køn i virkeligheden skyldtes en medfødt abnormitet, som kun optrådte hos en afgrænset befolkningsminoritet. Desuden gjorde han det tydeligt, at abnormiteten kunne optræde hos kvinder. Herved bevægede Westphal sig bort fra de forrige århundreders forståelse af kønsforhold mellem personer af samme køn som et rent mandligt fænomen, en alvorlig forbrydelse, en bibelsk synd og noget, der principielt ikke var væsensforskelligt fra sex med dyr. Ved at trykke Westphals artikel i et dansk tidsskrift var Adolf Göricke med til at bringe de nye lægevidenskabelige tanker til Danmark.

I de følgende årtier førte disse nye tanker til diskussioner af, hvordan det danske retsvæsen burde

I 1860'erne udgav den tyske jurist Karl Heinrich Ulrichs (1825-1895) en række pjecer, hvori han fremførte sin idé om de såkaldte urninge, hvis skare han selv erklærede at tilhøre. Urningene var et 'tredje køn', der fra naturens side besad en kontrær kønsidentitet og begærede personer af samme køn. Idet juristen forstod urningene som en naturlig artsvariant, krævede han dem friholdt for al retsforfølgelse. Ulrichs kan ses som grundlæggeren af den moderne homoseksuelle rettighedskamp.

[|| Wikimedia Commons](#)

behandle sex mellem mænd. Fx berørte psykiateren Knud Pontoppidan (1853-1916) emnet i forelæsningsen *Pervers Seksualitet* i 1890. Forelæsnningen blev holdt på Københavns Kommunehospital og blev kort efter udgivet i tidsskriftet *Bibliotek for Læger*. Den handlede om en 39-årig købmand, som politiet havde anholdt og fået indlagt til observation for sindssyge. Købmandens forbrydelse var, at han havde gjort seksuelle tilnærmelser til en ung mand på et af Københavns offentlige pissoirer.

I forelæsnningen bemærkede Pontoppidan, at købmanden ”med sit store skæg og hele kraftige habitus fuldt ud repræsenterer den virile type”. Dog udviste manden visse abnorme karaktertræk, fordi han livet igennem havde følt ligegyldighed over for kvinder og allerede som barn forsøgte ”at komme

i intim berøring med andre drenge og karessere [kærtægne] dem". Denne tilbøjelighed var fortsat i voksenlivet. Desuden fremhævede psykiateren, at man i købmandens væsen kunne finde "noget blødt og sentimentalt", der gav associationer til det kvindelige køn. På den baggrund tøvede Pontoppidan ikke med at diagnosticere købmanden som et tilfælde af medfødt kontrær seksualfønnelse. Der var tale om en "medfødt abnormitet", som hvilede på "et degenerativt anlæg". Han ville derfor anbefale, at manden blev erklæret utilregnelig og uegnet til fængselsstraf. Som Pontoppidan selv forklarede sine tilhørere: "hvor talen er om en utvivlsom sindssygdom, er der dog nu enighed om, at den tiltalte må frifindes, hvilke foranstaltninger man så end ellers vil træffe overfor ham".

Ligesom den berlinske psykiater Westphal brugte Knud Pontoppidan udtrykket "kontrær seksualfønnelse". Omkring år 1900 forsvandt dette udtryk gradvist i Danmark, efterhånden som ordet homoseksualitet begyndte at vinde frem. Ordet var blevet opfundet af den østrig-ungarske jurist Karl Maria Kertbeny (1824-1882) i 1869. Modsat kontrær seksualfønnelse betegnede Kertbenys ord kun et seksuelt begær rettet mod personer af samme køn og var altså ikke knyttet til forestillinger om kontrær kønsidentitet.

Pontoppidans forelæsning viste, at de nye lægevidenskabelige tanker førte til drøftelser af retsvæsnets behandling af kønsforhold mellem mænd. Ifølge psykiateren gav det ikke mening at straffe kønsforholdene, fordi de i udgangspunktet skyldtes en medfødt abnormitet. I efteråret 1907 gentog professor Friedenreich netop det synspunkt, da Dansk Kriminalistforening besluttede at støtte en afskaffelse af Almindelig borgerlig Straffelovs forbud mod omgængelse mod naturen. På den måde

banede de nye lægevidenskabelige tanker vejen for Borgerlig Straffelovs afkriminalisering af sex mellem voksne og samtykkende mænd i 1930'erne.

Også i udlandet talte flere læger for en afkriminalisering af sex mellem mænd. I 1897 grundlagde den homoseksuelle jøde og læge dr. Magnus Hirschfeld (1868-1935) verdens første homoseksuelle rettighedsorganisation i Berlin. Organisationens navn var Den Videnskabeligt-humanitære Komité. Frem til sin nedlæggelse i 1933, da Adolf Hitler (1889-1945) og nazisterne overtog magten, arbejdede komitéen utrætteligt for at afskaffe Tysklands sodomiforbud. Sex mellem mænd blev dog først lovligt i Øst- og Vesttyskland i henholdsvis 1968 og 1969.

Den homoseksuelle identitet

De nye lægevidenskabelige tanker understøttede også tilsynekomsten af en ny social identitet som homoseksuel. Udviklingen viste sig bl.a. i tandlægen Emil Aaes selvbiografiske bog fra 1909 om hans oplevelser af Den store Sædelighedssag. I bogen beskrev Aae, hvordan han som 22-årig havde måttet erkende, at han var "ab origine homoseksuel", det ville sige født som homoseksuel. Efterfølgende havde tandlægen begravet sig i sit arbejde og endda giftet sig, fordi han herved håbede "at kunne få bugt med min abnormitet". Intet havde dog hjulpet, og Aae følte sig til stadighed tynget af sin seksualitet. Som han selv forklarede:

"Det at være homoseksuel er i sig selv en stor ulykke og føles som en forbandelse, idet det menneske, der lider af homosexualitet, aldrig kan føle sig rigtig lykkelig, da han altid plages af bevidstheden om ikke at være normal, ofte tror at være genstand for bagtalelse og spot og næsten altid lider af nervøsitet [...]".

Med disse ord gentog Aae indirekte flere af de nye lægevidenskabelige tanker. Fx fremhævede han, at homoseksuelle i reglen var født sådan, og at de ofte var ulykkelige samt stærkt nervøse mennesker. Desuden gjorde tandlægen de nye tanker til en del af sin personlige livshistorie og selvforståelse. Her ved påtog han sig en historisk set ny identitet som homoseksuel mand.

Det er et godt spørgsmål, hvordan den homoseksuelle identitet præcis opstod. Var det sådan, at datidens læger og psykiatere formulerede nogle tanker, som efterfølgende blev overtaget af mennesker, der følte et seksuelt begær efter deres eget køn? Eller beskrev lægerne og psykiaterne snarere nogle selvforståelser og idéer, som allerede optrådte hos disse mennesker? Spørgsmålet om den præcise årsagssammenhæng bliver hurtigt til den klassiske diskussion om hønen og ægget. Sandheden er formodentlig, at den homoseksuelle identitet opstod omkring år 1900 i et komplekst samspil mellem både lægevidenskabelige fagfolk og de homoseksuelle selv.

Københavns homoseksuelle subkultur

Omtrent samtidig med den homoseksuelle identitet begyndte en homoseksuel subkultur at komme til syne i København. I kraft af sin størrelse tilbød hovedstaden både den befolkningsmæssige tæthed og anonymitet, som var nødvendig for en sådan subkulturs trivsel. Subkulturens historiske rødder gik tilbage til 1860'erne, da mænd med seksuel interesse i andre mænd begyndte at bruge det netop nedlagte voldanlæg som et fælles mødested ved aften- og nattetide.

Omkring år 1900 omfattede den homoseksuelle subkultur formodentlig også kvinder. Dog giver meget af periodens kildemateriale os kun et indblik

i mændenes liv og færden, fordi det typisk stammer fra politiet og retsvæsnet. Kvinder optrådte ikke i politiets og retsvæsnets protokoller, fordi de ikke kunne retsforfølges efter straffelovgivningens paragraffer. Derfor må forskningen indtil videre gisne om deres eksistens i den tidlige homoseksuelle subkultur.

Hvad angik mændenes subkultur, havde den fået nye centre i hovedstaden ved århundredskiftet. Især strækningen fra Rådhuspladsen ud mod Tivoli og Vesterbros arbejderkvarter samt området omkring Nørre Voldgade og Livgardens Kaserne var centrale knudepunkter. Her lå forskellige private lejligheder, bekvæmheder og pissoirer, såsom det berygtede 'franske pissoir' på Nørrevold, hvor man kunne få kontakt til ligesindede individer. Desuden var Ørstedsparken, der rummede dele af det gamle voldanlæg, et yndet mødested.

De personlige relationer mellem subkulturens mandlige deltagere omfattede alt fra stabile kærligheds- og venskabsforhold til anonyme engangsmøder. Som Den store Sædelighedssag i 1906-1907 viste, var prostitutionsforhold mellem yngre arbejderklasse-mænd og ældre, velstillede herrer dog et særlig udbredt fænomen. Det forhold kom også til udtryk i datidens aviser. Fx skrev *Aftenbladet* i december 1906 om en vis assistent B., der angiveligt arbejdede på et offentligt kontor ved Nørre Voldgade. Ifølge *Aftenbladet* bevægede manden sig hver dag efter arbejde ned på gaden for at komme i kontakt med en gruppe "unge fordærvede fyre". Blandt de unge mænd gik assistenten under navnet "25 øre fra isse til fod", fordi han gav dem 25 øre for at beføle sig over hele kroppen. Som *Aftenbladet* forfærdet kommenterede, havde assistentens aktiviteter ført til, at Nørre Voldgades bænke og træer havde "set scener blive udspillet mellem ham og hans elskere, som

ligefrem ville få hårene til at rejse sig på hovedet af vore læsere”.

Det er umuligt at afgøre, om *Aftenbladets* beskrivelse af assistent B. var sand eller ej. Dog satte artiklen fokus på et forhold, som andre samtidige kilder bekræfter. Københavns homoseksuelle subkultur var et sted, hvor udveksling af penge og store alders- samt klasseforskelle prægede flere intime relationer. Desuden var det langt fra alle deltagere i subkulturen, der identificerede sig selv som homoseksuelle. Subkulturen var et sted, hvor et broget persongalleri af selverklærede homoseksuelle, unge heteroseksuelle arbejderklassemænd og værnepligtige soldater, eksperimenterende teenagere og familiefædre omgikkes hinanden på kryds og tværs. Derfor mødtes man også med vidt forskellige intentioner, lige fra ønsket om at finde en livsledsager til at tjene lidt lette penge, sådan at man kunne gå ud med sin pige-kæreste eller købe lidt tobak.

En særlig opsigtsvækkende persongruppe var Københavns unge soldater, der ofte prostituerede sig selv for at supplere den lave soldaterløn. I 1910-1911 opdagede Gardehusarregimentets ledelse, at adskillige af regimentets værnepligtige soldater brugte deres fritid på at trække uden for kaserneområdet på Østerbro. Husarerne var let genkendelige på deres blå feltuniformer og tjente typisk penge ved at onanere en mandlig kunde for et par kroner. Politiet kunne ikke slå ned på soldaterne, fordi de var underlagt de militære retter. Derfor forbød Gardehusarregimentet de menige soldater at opholde sig på bestemte gader og pladser, ligesom man straffede enkelte soldater med nogle dages fængsel på vand og brød. Foranstaltningerne havde dog ikke den ønskede effekt. Helt frem til midten af 1900-tallet var soldaterprostitution en del af Københavns homoseksuelle subkultur.

Ved 1900-tallets begyndelse rummede den homoseksuelle subkultur intet foreningsliv. Det nærmeste forsøg i den retning var Nekkab, der så dagens lys i 1919. Nekkabs navn var 'Bakken' stavet bagfra, hvilket afspejlede, at foreningen henvendte sig til artister og amatørprotrædende fra det kendte forlystelsessted. Dog blev foreningen også et mødested for flere af Københavns homoseksuelle mænd. Så snart politiet fik kendskab til den udvikling, forsøgte det at lukke foreningen. Forsøget lykkedes i 1924, da Højesteret forbød Nekkab ved dom, fordi foreningen uofficielt fungerede som et tilholdssted og bindeled for homoseksuelle. Dommen var højst usædvanlig, fordi Junigrundloven siden 1849 havde sikret den frie foreningsdannelse. Faktisk var en lignende dom kun blevet udstedt én gang tidligere. Det var i 1873, da Højesteret greb ind over for den tidlige arbejderbevægelse ved at forbyde den danske afdeling af Internationale. Således var der klare grænser for, hvor langt den homoseksuelle subkultur kunne udvikle sig i 1910'erne og 1920'erne. På det tidspunkt var sex mellem mænd jo officielt også stadigvæk en forbrydelse.

Den sygelige homoseksualitet

I et større historisk perspektiv havde de nye lægevidenskabelige tanker umiddelbart en række frigørende og positive effekter. Ved 1900-tallets begyndelse banede tankerne ikke bare vejen for statens afkriminalisering af sex mellem voksne og samtykkende mænd. De understøttede også tilsynskomsten af en ny homoseksuel identitet og en urban subkultur, hvor man kunne møde ligesindede individer.

Dog indebar de nye tanker samtidig en tydelig stigmatisering af de homoseksuelle. Som Westphals og Pontoppidans udtalelser viste, var homoseksuel-

I 1917 udelukkede Dansk Boldspil-Union den prominente tennisspiller Leif Roving (1887-1977) fra alle sine turneringer, fordi han var homoseksuel. Selv om Roving kæmpede imod udelukkelsen, kunne han efterfølgende kun dyrke sin sport i en privat tennisklub, som han stiftede i Hellerup i 1921.

|| Fra bogen *OUT*, Rhodos, 2012

le i udgangspunktet syge og degenererede individer, der led af et abnormt udviklet centralnervesystem. På den måde slap de homoseksuelle nok for at blive stemplet som ukristelige forbrydere. Men de var stadigvæk seksuelle afvigere.

I forlængelse heraf blev homoseksualitet til et medicinsk problem, som lægevidenskaben burde udforske og ideelt set kurere. Tanken optrådte både blandt datidens fagfolk og hos nogle homoseksuelle. Fx skrev Herman Bang i 1909 et essay, hvori han udtrykte sine tanker om homoseksualitetens natur og rette behandling. Det sluttede med følgende ord:

”Staten har interesse i, at homoseksualiteten bliver videnskabeligt udforsket, for at der kan blive fundet veje til at begrænse eller udrydde den; thi alene slægtens forplantning kræver indtrængende en sådan begrænsning”.

Ifølge Bang var homoseksualitet en trussel mod menneskeartens overlevelse. Derfor burde lægevidenskaben gøre alt for at løse det homoseksuelle problem, sådan at fænomenet til sidst holdt op med at eksistere.

I Danmark var de mest tragiske effekter af denne tankegang de hundredvis af kastrationer, som danske læger udførte på homoseksuelle mænd fra slutningen af 1920'erne og frem til 1950'erne. Typisk skete kastrationerne som et terapeutisk middel, når en homoseksuel mand var blevet dømt for en sædelighedsforbrydelse, og Retslægerådet havde givet sit tilsagn hertil. Endnu værre gik det visse steder i udlandet, især i 1930'ernes og 1940'ernes Tyskland. Her førte homoseksualitetens tætte kobling til sygdom og racial degeneration bl.a. til, at mellem 5.000 og 15.000 homoseksuelle, primært mænd, blev interneret i nazisternes koncentrationslejre, ofte med døden til følge.

Lægevidenskabens beskæftigelse med det homoseksuelle spørgsmål var altså et ambivalent fænomen, som pegede i flere retninger på én og samme tid.

Desuden havde datidens læger langt fra én fælles opfattelse af det homoseksuelle spørgsmål. I 1909 udgav Slagelse-lægen Emanuel Fraenkel (1849-1918) den populærvidenskabelige bog *De Homosexuelle*, hvori han udtrykte skarp kritik af retslægerne i Dansk Kriminalistforening. Ifølge Fraenkel var homoseksualitet typisk ikke en medfødt abnormitet, sådan som foreningen påstod. Derimod var det "de sædvanlige lejlighedsårsager", såsom "forførelse i skoler og opdragelsesanstalter, frygt for syfilis, overmættelse og fordærvelse, stærk libido og fuldstændig ligegyldighed for formen for tilfredsstillelse", der førte til "den forkerte driftsretning". Med disse ord definerede Fraenkel homoseksualitet

som en afvigelse, der kunne tillæres og erhverves af ellers normale mennesker. Derfor kunne han kun anbefale en fortsat kriminalisering af sex mellem mænd.

Selv om Fraenkel ikke fik samme betydning som retslægerne i Dansk Kriminalistforening, viser hans bog, at lægestanden var internt splittet. Der var også fagfolk, som forholdt sig skeptisk til tankerne om homoseksualitetens medfødte natur og en lovliggørelse af kønsforhold mellem mænd.

Mænd og kvinder

Forståelsen af de nye lægevidenskabelige tanker kompliceres yderligere, hvis man anlægger et køns-perspektiv. På flere områder var tankernes betydning for kvinder nemlig forskellig fra mændenes situation.

Forskellene mellem de to køn viste sig bl.a. inden for lovgivningen. Her førte de nye lægevidenskabelige tanker på den ene side til, at Borgerlig Straffelov af 1930 afkriminaliserede kønsforhold mellem voksne og samtykkende mænd, sådan at det juridiske mulighedsrum for sex og erotik mellem mænd blev større. På den anden side indebar tankerne en øget kriminalisering af kønsforhold mellem kvinder, fordi de nu blev omfattet af den nye straffelovs kønsneutrale bestemmelser om en særlig høj homoseksuel lavalder. Herved indsnævrede straffeloven mulighedsrummet for sex og erotik mellem kvinder.

De modsatrettede effekter skyldtes naturligvis, at kønsforhold mellem kvinder hverken var strafbare i Danske Lov af 1683 eller Almindelig borgerlig Straffelov af 1866. Det forhold ændrede de nye lægevidenskabelige tanker, fordi de hævdede, at også kvinder kunne føle et seksuelt begær efter deres eget køn. Tankerne skabte øget behov for en

Om Eleanor Charlotte Butler (1739-1829) og Sarah Ponsonby (1755-1831) rent faktisk var lesbiske eller ej, vides ikke, men de såkaldte *Ladies of Llangollen* var vidt berømte i deres samtid. Ingen af dem ønskede at blive gift med en mand, og de flygtede til det afsides Nordwales, hvor de levede i en såkaldt 'kvindehusholdning' sammen med deres husbestyrerinde, deres hund Sappho og et hav af celebre gæster.
|| Maidon Collection/
Alamy Stock Photo

juridisk regulering af kvinders indbyrdes kønsliv. Derfor blev kvindekønnet inkluderet i straffeloven fra 1930.

Samtidig førte de nye lægevidenskabelige tanker til en øget stigmatisering af de rene kvindehusholdninger, som flere borgerskabskvinder havde etableret i løbet af 1800-tallets sidste halvdel. Typisk var der tale om kvinder, som havde valgt ægtemand og børn fra for at satse på karrierer som skolelærerinde eller forstanderinde på et filantropisk redningshjem. Det mest berømte eksempel på en sådan kvinde var nok Natalie Zahle (1827-1913). Fra 1850'erne og frem opbyggede hun et decideret undervisningsimperium i København med pige-skole, gymnasium og seminarium for kvinder. Igennem hele sit voksenliv boede Zahle sammen

med forskellige kvindelige husfæller. Fx boede hun fra 1879 og frem til sin død i 1913 sammen med Ingeborg Vinderen (1850-1924), der også var lærerinde på Zahles skoler. Modsat to mænd kunne to borgerskabskvinder godt dele bolig uden at blive set skævt til i 1800-tallets sidste halvdel. Det kunne kvinderne, fordi samfundet generelt opfattede kvindekønnet som aseksuelt. Man forstod kvindernes samliv som uskyldsrent og dydigt, fordi det var rensset for mandens dyriske seksualitet.

Det er et godt spørgsmål, om de samboende kvinder i praksis havde erotiske forhold til hinanden, og om de eventuelt så sig selv som homoseksuelle. Periodens kildemateriale giver ingen sikre svar. Dog viser kilderne, at kvinderne udviklede meget tætte relationer til hinanden, og at flere af dem lige frem skabte kernefamilielignende husholdninger. Det forhold var eksempelvis tilfældet for lærerindeparret komtesse Thusnelda Moltke (1843-1928) og fru Elise Bay (1842-1916). I 1877 flyttede de to kvinder ind i en fælles lejlighed i indre København og antog tre børnehjems drenge som fælles plejebørn. I 1917 beskrev Elises levnedsskildrer Josepha Martensen (1852-1924) de to kvinders hjem på følgende måde:

”Det var ikke blot dette [plejebørnene], der fremkaldte glæden og livsmodet, men det skyldtes tillige, og vistnok allermest, at hun [Elise Bay] og komtesse Moltke var blevet enige om at dele alt med hinanden; [...] Hjemmet var den enes så godt som den andens, og et samliv begyndte mellem to mennesker, der stemmede overens i alt væsentligt, men var højst forskellige af temperament, og just derfor i stand til at hjælpe og udfylde hinanden i livet og i arbejdet”.

Det bemærkelsesværdige i denne fremstilling er ikke, at det beskrev en husholdning, hvor to borgerskabskvinder blev hinandens faste støtter og fortrolige. Det interessante er, at fremstillingen ikke knyttede kvindernes samliv til tanker om abnorme følelsesliv og pervers homoseksualitet.

I løbet af 1900-tallets første årtier begyndte de nye lægevidenskabelige tanker langsomt at problematisere rene kvindehusholdninger som Thusnelda Moltke og Elise Bays. De blev nu langt mere sårbare over for anklager om afvigende homoseksualitet. Herved skete der også en indsnævring af de muligheder, som kvinder indtil da havde haft for at dyrke intime samliv med hinanden.

Det var naturligvis ikke sådan, at de nye lægevidenskabelige tanker fuldstændig umuliggjorde rene kvindehusholdninger eller kønsforhold mellem kvinder. Fx begyndte Københavns homoseksuelle subkultur at rumme synlige lesbiske barer og værtshuse i 1930'erne og 1940'erne. Især området omkring Nikolaj Plads rummede flere populære mødesteder. Ligeledes var de nye tanker med til at åbne samfundets øjne for, at kvinder i det hele taget havde en seksualitet. På den måde var tankernes historiske effekter for kvindekønnet ikke kun begrænsende. Men de etablerede nogle indskrænkninger, som ikke havde eksisteret tidligere. Det forhold komplicerer ligeledes indtrykket af de nye lægevidenskabelige tankers frigørende og positive effekter.

**Filmen *Bundfald* fra 1957 fremstillede det rå miljø blandt trækkerdrengene i København. Politiinspektør Jens Jersild (1903-1978) fungerede som konsulent på filmen, og hans forførelsesteori var tydelig at spore i filmens plot – den arbejdsløse Anton fra Jylland ender i dårligt selskab, da han støder på trækkerdrengene Kaj og Egon på Rådhuspladsen. De forfører Anton og bruger ham som lokkedue til at tiltrække gamle, homoseksuelle mænd, og snart er den unge jydys liv et morads af fortvivlelse.
|| Det Danske Filminstitut**

Forening og for- følgelse

Forbundet

I slutningen af 1940'erne fik Danmark sin første homoseksuelle forening. Foreningens grundlæggere var den 33-årige regnskabsholder Axel Lundahl Madsen (1915-2011) og den 41-årige direktør Helmer Fogedgaard (1907-2002). I 1940'erne boede Madsen og Fogedgaard i henholdsvis Aalborg og Rudkøbing på Langeland uden at kende hinanden. Begge mænd nærede dog et ønske om at skabe bedre forhold for landets homoseksuelle. Da Madsen og Fogedgaard kom i kontakt med hinanden omkring sankthans i 1948, lå det derfor ligefor at forene deres ønske til et fælles projekt, nemlig en homoseksuel forening med et tilhørende foreningsblad.

I sommeren 1948 stiftede Madsen og Fogedgaard deres forening under navnet Kredsen af 1948. Navnet var inspireret af den lidt ældre schweiziske forening Der Kreis, som også henvendte sig til et homoseksuelt publikum. Det tilhørende foreningsblad kaldte Madsen og Fogedgaard for *Vennen*. Det udkom første gang i januar 1949. I vedtægterne gav de to mænd Kredsen af 1948 følgende formål:

”Gennem personligt bekendtskab og korrespondance at knytte forbindelser og skabe et frit forbund af mennesker, som føler sig solidarisk med andre medmennesker af samme indstilling til homo- og biseksuelle problemer, samt støtte og hjælpe dem i eventuelle vanskeligheder. Oprettelse af lokale kredse og indretning af klublokaler i de større byer”.

Eigil Eskildsen (1922-1995) og Axel Lundahl Madsen (til højre) blev kærester i slutningen af 1940'erne. Eftersom de to mænd ikke kunne blive gift, antog de efter nogle års samliv det fælles efternavn Axgil. Navnet var sammensat af deres to fornavne.

|| *Out and about*

Som formålsparagraffen indikerer, var Kredsen af 1948 i udgangspunktet tænkt som en social forening for homo- og biseksuelle mennesker. Den henvendte sig til både mænd og kvinder.

Madsen og Fogedgaard fik hurtigt pæn succes med Kredsen af 1948. I de første år lykkedes det de to mænd at tiltrække ca. 1.400 medlemmer, at få nedsat en demokratisk valgt bestyrelse med dem selv i spidsen og at grundlægge lokalafdelinger i København, Aalborg, Odense, Kolding og Aarhus. København blev den største lokalafdeling med 60 % af foreningens medlemmer. I begyndelsen mødtes hovedstadens medlemmer i lejede lokaler, bl.a. i Ø-landshus på Amager og Lille Rosenborg i Åbenrå 33. Først i 1966 købte foreningen ejendommen i Åbenrå og gjorde den til et fast mødested.

Begyndelsen var dog ikke ren lykke for Kredsen af 1948. I vinteren 1949 måtte foreningen skifte navn på grund af trusler om en retssag fra nonneordenen Kredsen af Sankt Hans Dag 1887. Ifølge ordenens sagfører havde den eneret til foreningsnavnet Kredsen og ønskede ikke at blive forvekslet med en homoseksuel sammenslutning. For at undgå en retssag skiftede Kredsen af 1948 hurtigt navn til Forbundet af 1948. Herefter gik der endnu 20 år, før Handelsministeriet optog Forbundet af 1948 i Danmarks officielle foreningsregister i 1969.

Desuden oplevede foreningen flere interne stridigheder. Især Madsen var en omstridt person. I foråret 1949 flyttede han til København, hvor han mødte stor modstand fra den nye lokalafdeling. Bl.a. var flere københavnske medlemmer skeptiske over for Madsens økonomistyring, som de mente antog karakter af personlig udbytning. Samtidig udtrykte de stærk kritik af Madsen og hans nye samlever, den 27-årige Eigil Eskildsen, da det kom frem, at begge mænd havde arbejdet for den tyske værnemagt under besættelsesårene. Selv påstod Madsen og Eskildsen, at de kun havde arbejdet for tyskerne på grund af deres store fattigdom.

I foråret 1952 fik den voksende kritik Madsen til at trække sig som formand for Forbundet af 1948. Han forblev dog menigt medlem. Samtidig forsøgte forbundet at stabilisere sin skrøbelige økonomi ved at udskille *Vennen* som et selvstændigt blad under ledelse af Fogedgaard. Herved kom både Madsen og Fogedgaard ud på et ledelsesmæssigt sidespor i den forening, de selv havde grundlagt kort forinden. I de følgende år levede Forbundet af 1948 videre under nye bestyrelser og formandskaber. I 1954 fik foreningen et nyt og billigere medlemsblad med navnet *Panbladet*.

Grundlæggelsen af Forbundet af 1948 skete parallelt med etableringen af de første homoseksuelle foreninger i Sverige og Norge. Faktisk ønskede Madsen og Fogedgaard oprindeligt, at Forbundet af 1948 skulle være en skandinavisk sammenslutning, som under dansk ledelse også havde nationale sektioner i de to nordiske nabolande. Derfor rejste Madsen i 1950 til Sverige og Norge for at hjælpe lokale homoseksuelle med at stifte sådanne sektioner. Svenskerne og nordmændene gjorde dog hurtigt modstand mod tanken om en fælles foreningsstruktur og brød ud som selvstændige nationale foreninger i 1952-1953. Herefter bar den svenske forening navnet Riksförbundet för sexuellt likaberättigande, mens den norske forening kaldte sig Det norske forbundet av 1948.

De homofile

Forbundet af 1948 beskrev sine medlemmer på en ny måde, nemlig som homofile frem for som homoseksuelle. Den nye betegnelse blev præsenteret af Helmer Fogedgaard i *Vennen* i maj 1950. I artiklen "En ny betegnelse" argumenterede Fogedgaard for, at det lægevidenskabelige ord homoseksualitet var problematisk, fordi det "altid henleder tanken på det seksuelle". Ordet usynliggjorde, at homoseksuelle også byggede deres forhold på ædle følelser som kærlighed, loyalitet, støtte og venskab. For at fremhæve den pointe formulerede Fogedgaard det nye ord "homofil" som en sammensætning af de to græske ord *homós*, der betød ens, og *filos*, der betød ven. Således var en homofil en person, som var ven af personer af samme køn.

Ved at formulere ordet homofil ønskede Fogedgaard og Forbundet af 1948 at signalere, at homoseksuelle langt fra var seksuelt abnorme, kønskontrære og amoralske væsner. Med undta-

I de første år holdt Forbundet af 1948 bl.a. til i Ølandshus på Amager. I medlemsbladet *Vennen* fremviste foreningen sine selskabslokaler på stedet som rene, lyse, elegante og ryddelige lokaler, hvor man kunne mødes og konversere over en øl og et stykke smørrebrød. Stemningen emmede af alt andet end seksuelle udskejelser. Fra *Vennen* nr. 7, juli 1950.
|| Niels Nyegaard

gelse af deres kønsdrift var de i virkeligheden helt almindelige mennesker, som bare ønskede at leve i fred og ro. De tanker kom også til udtryk i *Vennen*, hvor Fogedgaard bl.a. skrev, at "[v]i ønsker at leve i fred med vort særpræg, eftersom vi ikke blander os i andres kærlighedsliv". På den måde indebar ordet homofil en ny måde at forstå homoseksualitet på som socialt fænomen. Selv om den nye betegnelse hurtigt nød stor udbredelse i kredsene omkring Forbundet af 1948, vandt den kun begrænset indpas i resten af datidens samfund.

Mændenes klub

Grundlæggelsen af Forbundet af 1948 var på mange måder en skelsættende begivenhed. For første gang i Danmarks historie fik landets homoseksuelle en officiel forening med mulighed for at etablere kontakt til ligesindede individer og for at deltage i det spæde arbejde med at bekæmpe samfundets fordomme.

Spørgsmålet er dog, om denne betragtning holder fuldstændig. Fx kan man anlægge et køns-perspektiv og spørge, om den nye forening blev en lige stor gevinst for både mænd og kvinder? Flere forhold tyder på, at det især var homoseksuelle mænd, som kom til at nyde godt af den nye forening.

I begyndelsen af 1950'erne havde Forbundet af 1948 godt 300 kvindelige medlemmer ud af en samlet medlemsskare på ca. 1.400 personer. Det betød, at mænd i praksis udgjorde det store flertal af foreningens medlemmer. Desuden viste mandsdominansen sig ved, at der sad mænd på størstedelen af de formelle ledelsesposter. På den måde eksisterede der en klar uoverensstemmelse mellem foreningens reelle kønssammensætning og dens officielle åbenhed over for både mænd og kvinder.

Desuden tyder personlige erindringer fra perioden på, at ikke alle kvinder følte sig velkomne i Forbundet af 1948. Kvinden Agnete har fortalt om den følelse i en interviewbog. I slutningen af 1940'erne var Agnete ca. 40 år gammel og en fast del af Københavns homoseksuelle subkultur. Sammen med sine veninder havde hun et stambord på værtshuset Fortuna ved Nikolaj Plads, hvor også flere homoseksuelle mænd kom. Ifølge Agnete var Fortuna et dejligt sted, hvor man altid kunne være sikker på at kende næsten alle aftenens gæster. Faktisk føltes værtshuset "nærmest som en klub, fordi vi kendte hinanden så godt". Modsat undgik Agnete Forbun-

det af 1948, fordi hun dér oplevede ”diskriminering over for piger”. Som hun selv forklarede:

”Jeg var der nogen gange til nogle af festerne, men man fandt sig slet ikke godt tilpas, for bøsserne så absolut ikke venligt på én, og det er højst besynderligt, for på Fortuna havde man jo gode venner mellem bøsserne. Men i Forbundet havde de en animositet imod os, så der var ikke noget med at blive medlem [...]”.

Agnetes udtalelse viser, at ikke alle lesbiske følte sig hjemme i Forbundet af 1948. De oplevede forbundet

Den engelske forfatter Radclyffe Hall (1880-1943) var berømt og berygtet for sin roman *The Well of Loneliness* (1928), der i en periode var forbudt i England, fordi den åbenlyst handlede om lesbisk kærlighed. *Ensomhedens brønd* udkom på dansk i 1929, og også her til lands vakte den furore, samtidig med at den hurtigt blev uhyre populær blandt homoseksuelle kvinder. || Archive PL/Alamy Stock Photo

som en forening, hvor homoseksuelle mænd dyrkede hinandens selskab på bekostning af kvinderne.

I et kønsperspektiv fremstår grundlæggelsen af forbundet altså som en begivenhed, der havde forskellig betydning for forskellige grupper af homoseksuelle. For flere lesbiske var det fortsat mest oplagt at søge homoseksuelle fællesskaber uden for foreningen.

Jersild og mandlig ungdomsprostitution

Samtidig var efterkrigstidens første årtier en periode, hvor de danske myndigheder udsatte især homoseksuelle mænd for øget juridisk regulering og politimæssig kontrol. Baggrunden for udviklingen var en voksende bekymring over mandlig ungdomsprostitution og ikke mindst politiinspektør Jens Jersilds såkaldte forførelsesteori

I slutningen af 1940'erne begyndte flere aviser, forsorgsinspektører og kriminologer at udtrykke bekymring over de store ungdomsgenerationer. Ifølge aviser som *Berlingske Tidende* og *Politiken* var bl.a. mandlig ungdomsprostitution et voksende problem. I august 1949 bragte *Politiken* et interview med en ung marinesoldat i København, som fortalte om de værnepligtige soldaters dårlige løn og ringe status i byen. Derfor var der ifølge marinesoldaten flere af hans kammerater, som var begyndt at falde "for fristelsen til at gå med homoseksuelle mod en vis betaling". Uden at specificere karakteren af mødernes seksuelle indhold fortalte han, at de homoseksuelle typisk tilbød mellem 10 og 50 kr. Det var tillokkende, "hvis man ikke har for mange penge". Med sådanne reportager efterlod aviserne ingen tvivl om, at flere unge mænd var begyndt at bedrive homoseksuel prostitution. Dog havde soldaterprostitution som allerede nævnt været en

del af Københavns homoseksuelle subkultur siden 1900-tallets begyndelse.

Avisernes artikler fik hurtigt konsekvenser. Allerede i foråret 1950 oprettede Københavns politi en ny enhed på i alt ti betjente, som skulle holde øje med hovedstadens mandlige ungdomsprostitution. I 1951 blev enheden en permanent patrulje under sædelighedspolitiet og den 48-årige politiinspektør Jens Jersilds ledelse. I kraft af sin stilling blev Jersild hurtigt den myndighedsperson i Danmark, som havde størst viden om mandlig ungdomsprostitution og homoseksualitet.

Op gennem 1950'erne delte Jens Jersild beredvilligt sin viden via offentlige foredrag, radio- og tv-interviews samt bøger. I sine udtalelser slog politiinspektøren fast, at han intet problem havde med homoseksuelle mænd, som holdt sig til voksne og ligesindede partnere. Derimod så han med stor bekymring på de homoseksuelle, der opsøgte unge trækkerdrengene. Det gjorde han, fordi trækkerdrenge ofte endte i andre former for kriminalitet og – ikke mindst – risikerede at blive permanent homoseksuelle.

Sidstnævnte budskab var opsigtsvækkende, fordi det gik imod enhver idé om, at homoseksualitet primært var en medfødt tilstand. Budskabet byggede på Jersilds selvformulerede forførelsesteori, der kort fortalt påstod, at ellers heteroseksuelle unge mennesker kunne erhverve en permanent homoseksuel kønsdrift gennem social adfærd og livserfaringer, ikke mindst ældre individers forførelse. Forførelsesteorien kom bl.a. til udtryk i bogen *Den mandlige prostitution* (fra 1953), hvor Jersild skrev, at adskillige trækkerdrengene i København stod i overhængende fare for at blive "fikseret" i homoseksuel retning "gennem tidlig forførelse" af voksne mænd. Derfor måtte samfundet hurtigst muligt iværksætte

foranstaltninger for at beskytte trækkerdrengene. Kun sådan kunne man forhindre, at de endte som kriminelle og homoseksuelle individer.

Jersilds forførelsesteori tog bl.a. afsæt i forskning af den amerikanske zoolog Alfred Kinsey (1894-1956). I bogen *Sexual Behavior in the Human Male* (fra 1948) brugte Kinsey kvantitative spørgeskemaundersøgelser til at studere seksualitet som et spørgsmål om konkret adfærd i stedet for seksuel identitet og biologiske dispositioner. Han konkluderede, at hele 37 % af USA's mandlige befolkning på et tidspunkt mellem puberteten og alderdommen havde haft en homoseksuel oplevelse med orgasme til følge. Herved argumenterede Kinsey for, at homoseksualitet var et langt mere udbredt fænomen end hidtil antaget.

Jersilds forførelsesteori vakte stor opstandelse i 1950'ernes Danmark. Den kom bl.a. til at påvirke det politiske system, da Justitsministeriets prostitutionsudvalg besluttede at inddrage mandlig prostitution i sine drøftelser af en ny prostitutionslov i november 1951. Blandt udvalgets medlemmer var selv samme Jens Jersild, der således fik mulighed for at komme med forslag til en ny lovgivning på området.

I december 1955 fik Jersilds forførelsesteori et flertal i prostitutionsudvalget til at foreslå en ubetinget hævelse af den homoseksuelle lavalder fra 18 til 21 år. Kun sådan, mente flertallet, kunne man beskytte landets mandlige ungdom og de udsatte trækkerdreng. Pudsigt nok bakkede Jens Jersild ikke op om forslaget. Sammen med et udvalgsmindretal argumenterede han for, at en skarpere håndhævelse af straffelovgivningens eksisterende paragraffer var tilstrækkelig. Dog foreslog Jersild, at man kunne indføre et straffelovstillæg, som straffede homoseksuelle prostitutionskunder, hvis de

benyttede prostituerede under 21 år. Jersilds forslag mødte ikke opbakning hos udvalgets flertal.

Flertallets forslag blev ikke til lov, fordi Justitsministeriet få år efter besluttede at forfølge Jersilds idé. I mellemtiden havde den såkaldte Pornografi-affære i 1955-1956 sendt nye chokbølger gennem Danmark.

Pornografi-affæren

Pornografi-affæren tog afsæt i de tre firmaer International Model Service, Dansk Forretnings Tjeneste og International Homosexual/Hobby World Organization. Firmaernes ejere var Axel Lundahl Madsen og Eigil Eskildsen, der som allerede nævnt var både fremtrædende og omstridte skikkelser i Forbundet af 1948. I de tre firmaer tjente Madsen og Eskildsen penge på at fremstille og sælge mandlige nøgenbilleder, distribuere blade med homoerotisk indhold og formidle internationale kontaktannoncer.

Den 30. marts 1955 besluttede Jens Jersild og Københavns sædelighedspoliti at undersøge firmaernes lovlighed ved at foretage en razzia. Under razziaen konfiskerede politiet firmaernes lister over modeller, abonnenter og annoncører. Listerne fik Københavns politi til at rejse tiltale mod Madsen for distribution af billedpornografi og for rufferi. Samtidig viste det sig, at både Madsen og Eskildsen havde dyrket sex med nogle mandlige modeller under 18 år, og altså overtrådt straffelovens bestemmelser om homoseksuel lavalder. For de seksuelle forhold og for de øvrige anklagepunkter modtog Madsen en fængselsdom på et år i oktober 1955. Eskildsen måtte 18 måneder i fængsel.

Desuden brugte Københavns politi de konfiskerede lister til at optrevle hovedstadens mandlige prostitutionsmiljø. Det kunne politiet gøre, fordi flere af firmaernes mandlige modeller også havde

ernæret sig ved homoseksuel prostitution, ligeledes mens de var under 18 år gamle. I 1955-1956 fik Københavns politi dømt ca. 25 unge mænd for homoseksuel prostitution og ca. 300 mænd for at have dyrket sex med en person af samme køn under 18 år. Eftersom Borgerlig Straffelov af 1930 ikke kriminaliserede køb af sex hos myndige mænd, kunne prostitutionskunderne kun straffes, hvis de havde overtrådt reglerne om seksuel lavalder. Hertil kom de mellem 600 og 1.500 mænd, som politiet indkaldte til forhør uden at rejse tiltale. Antallet af involverede mænd gjorde Pornografiaffæren til den absolut største homoseksuelle retssag i Danmarks historie.

Dagspressen dækkede Pornografiaffæren med flere hundrede artikler. Et godt eksempel på pressens dækning optrådte i *Ekstra Bladet* i juni 1956. Her kunne man læse, at homoseksuelle mænd angiveligt havde forsøgt at lokke drenge helt ned til otteårsalderen med løfter om "en rød sodavand og måske en biografbillet". Tog drengene først imod et sådant tilbud, ventede der dem ifølge *Ekstra Bladet* ofte en ulykkelig fremtid som trækkerdreng med "asocial levevis" og "kriminalitet".

Avisernes klart overdrevne skræmmebilleder ramte ikke kun de mænd, der var involveret i Pornografiaffæren. De gjorde det generelt sværere at leve som åben homoseksuel. Det mærkede Forbundet af 1948, hvor medlemstallet gik voldsomt tilbage fra ca. 1.600 til 62 medlemmer i 1956. En lignende skæbne overgik *Vennen*, der måtte lukke på grund af manglende abonnenter i 1956. Bladet begyndte dog at udkomme igen året efter.

Samtidig ødelagde Pornografiaffæren Madsen og Eskildsens forhold til Forbundet af 1948. Mens Madsen og Eskildsen sad i Vestre Fængsel i 1955-1956, slettede foreningen deres navne fra sine

De underjordiske toiletter under Rådhuspladsen i København var i 1950'erne berygtede for at fungere som et lyssky mødested for trækkerdrengene og homoseksuelle. Her er det dog pasfotografen, som også holdt til på pladsen, der lukker sæsonen 1960 ned, men lige skal nå en sidste tissetår inden hjemturen.
|| Per Pejstrup/Ritzau Scanpix

medlemslister, officielt på grund af manglende kontingentbetaling. Da Madsen og Eskildsen kom ud af fængslet, nægtede foreningen at genoptage dem på grund af deres roller i Pornografiaffæren. Først i 1970 gav Forbundet af 1948 de to mænd lov til atter at blive menige medlemmer. På det tidspunkt havde Madsen og Eskildsen taget navneforandring til Axel og Eigil Axgil.

Den grimme lov

I maj 1961 fik 1950'ernes massive opmærksomhed omkring mandlig ungdomsprostitution og homoseksualitet Folketinget til at vedtage et nyt straffelovstillæg. Tillægget byggede på Jersilds gamle forslag og bestemte, at den, "som ved betaling eller løfte herom skaffer sig kønsligt forhold til en anden person af samme køn under 21 år", skulle straffes med bøde eller fængsel i op til et år. Med straffelovstillægget kriminaliserede Folketinget den købende part i et homoseksuelt prostitutionsforhold, dog kun når den prostituerede var under 21 år.

Selv om straffelovstillægget byggede på flere års intensive diskussioner, eksisterede det kun i fire år. I juni 1965 besluttede et enigt Folketing at fjerne straffelovstillægget. I den mellemliggende periode havde landets domstole dømt i alt 79 mænd for køb af seksuelle ydelser hos en person af samme køn under 21 år.

Straffelovstillæggets korte levetid havde flere forklaringer. En forklaring var, at Forbundet af 1948 iværksatte et større protestarbejde. Foreningen argumenterede mod straffelovstillægget ved at fremhæve, at homoseksuelle i virkeligheden var pæne og respektable homofile, som ikke efterstræbte mindreårige og nu blev udsat for lovgivningsmæssig diskrimination. Ifølge straffeloven var heteroseksuel prostitution jo slet ikke et kriminelt

forhold. På den måde udviklede Forbundet af 1948 sig gradvist til at blive en politisk interesseorganisation, der aktivt kæmpede mod diskrimination af homoseksuelle.

Samtidig tog prominente fagfolk som professor, dr.med. Hjalmar Helweg (1886-1960) og dr.med. Thorkil Vanggaard (1910-1998) offentligt afstand til Jersilds forførelsesteori. Fx skrev Hjalmar Helweg allerede i 1956 et indlæg i *Politiken*, hvori han skarpt kritiserede politiets ”kampagne mod de homoseksuelle”. Ifølge professoren kunne homoseksualitet ikke erhverves i ungdommen. Derimod var sandheden, at homoseksuelle ”er sådan og må leve deres liv med denne belastning”. Derfor var det ikke nødvendigt at beskytte unge mænd mod homoseksuel forførelse via særlige juridiske og kriminalpræventive indsatser.

I begyndelsen af 1960’erne vandt forbundets og fagfolkenes budskaber så stor udbredelse, at aviser som *Politiken*, *Information* og *Ekstra Bladet* vendte sig mod det nye straffelovstillæg. Som *Information* skrev i november 1961, var homoseksuelle i virkeligheden et ”diskrimineret mindretal i samfundet”. Desuden kritiserede aviserne straffelovstillægget for at være så vagt formuleret, at politiet i praksis fik mulighed for at slå ned på uskyldige forhold som udveksling af en pakke cigaretter eller penge til en taxa hjem. I forlængelse heraf gav *Politiken* straffelovstillægget øgenavnet ”Den grimme lov”, et navn, der er blevet siddende.

På den baggrund besluttede Folketinget at ophæve det nye straffelovstillæg i 1965. I 1967 gik tinget endda et skridt videre ved at fjerne straffelovens forbud mod salg af sex til personer af samme køn og indføre en juridisk ligestilling af homo- og heteroseksuel prostitution. Dog fastholdt Folketinget, at

den homoseksuelle lavalder var 18 år, og altså tre år højere end den heteroseksuelle lavalder på 15 år.

De tvetydige efterkrigsårtier

Jersilds forførelsesteori, politiets intensive overvågning af Københavns homoseksuelle subkultur og "Den grimme lov" viser, at efterkrigstidens første årtier ikke kun var præget af historisk fremgang. Selv om perioden oplevede stiftelsen af Danmarks første homoseksuelle forening, rummede den også øget negativ opmærksomhed omkring især mandlig homoseksualitet og lovmæssige tilbageslag. Især kriminaliseringen af homoseksuelle prostitutionskunder i 1961-1965 var bemærkelsesværdig, fordi den gik imod 1930'ernes bevægelse mod en øget afkriminalisering af sex mellem mænd.

Årtiernes tvetydige karakter understreges yderligere, hvis man ser nærmere på effekterne af myndighedernes øgede kontrol med mandlig homoseksualitet. Som historikeren Peter Edelberg (1977-) har fremhævet, var kontrollen ikke kun negativ og diskriminerende. Den førte også til, at mandlig ungdomsprostitution stort set forsvandt fra den homoseksuelle subkultur. Forandringen skete i løbet af 1950'erne og 1960'erne, efterhånden som flere og flere homoseksuelle mænd reagerede på den øgede kontrol ved kun at søge frivillige sympatiforhold til jævnaldrende partnere. På den måde ophørte mandlig homoseksualitet med at være knyttet til ungdomsprostitution og sex med helt unge fyre. I de følgende årtier blev den slags kønsforhold i stigende grad knyttet til en ny type seksualforbryder, nemlig den pædofile. Den udvikling var afgørende for, at homoseksuelle kunne få ret til fx registreret partnerskab i 1989. Efterkrigsårtiernes øgede kontrol gjorde homoseksuelle mænd til en befolknings-

gruppe, der senere kunne integreres i samfundet uden større problemer.

Trods de positive effekter af myndighedernes kontrol er det værd at bemærke, at de opstod på baggrund af en øget frygt for og diskrimination mod mandlig homoseksualitet. På den måde var kontrollen i sig selv et tvetydigt fænomen. Det forhold er endnu et eksempel på, at 1900- og 2000-tallets danske homoseksualitetshistorie er fuld af ambivalenser og modsatrettede tendenser, der på forskellige måder komplicerer forestillingen om ét stort og uafbrudt fremskridt.

**Bøssernes
Befrielsesfront var
aktiv i 1970'erne
og 1980'erne med
spektakulære
og farverige
arrangementer,
bl.a. under sloganet
"Bøsser boller bedre".
Under karnevalet
i København i 1982
optrådte Bøsserup
Pigegarde. Optoget
startede fra toilettet
under Rådhuspladsen,
der engang havde
været epicentret for
hovedstadens mandlige
ungdomsprostitution.
|| Lars Hansen/Ritzau
Scanpix**

Befrielses- kamp og bøssepest

Nye tider

I slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne inspirerede ungdomsoprøret flere yngre homoseksuelle. Fx begyndte unge homoseksuelle mænd at bruge det ellers nedsættende skældsord "bøsse" som en ny og provokerende selvbetegnelse. Med ordet forsøgte mændene at signalere, at de ikke bare ønskede at blive tolereret på det omgivende samfunds betingelser. Derimod krævede de samfundets accept på egne præmisser, også selv om de levede anderledes end flertallet af befolkningen. På den måde opstod nye tanker om en radikal forandring af homoseksuelles samfundsposition.

Lignende udviklinger fandt sted over hele Europa og i USA. Den mest berømte begivenhed fra perioden var de såkaldte Stonewall-optøjer, der fandt sted i New York i juni 1969. Optøjernes udgangspunkt var den homoseksuelle bar Stonewall Inn på Christopher Street i Greenwich Village. Urolighederne begyndte, da barens klientel en fredag aften valgte at gøre modstand mod en af politiets utallige razziaer. I de følgende nætter skete der flere voldelige sammenstød med ordensmagten. Stonewall-optøjerne blev hurtigt et internationalt symbol på den nye homoseksuelle selvforståelse og rettighedskamp. Samtidig begyndte unge homoseksuelle mænd i USA – ligesom i Danmark – at antage en ny og provokerende selvbetegnelse. De amerikanske mænd benyttede udtrykket "gay", der var en pendant til det danske ord bøsse.

I 1960'erne og 1970'erne kom de såkaldte gæste- eller fremmedarbejdere til Danmark, typisk fra lande som Jugoslavien, Tyrkiet og Pakistan. Enkelte af de nye indbyggere deltog også i den homoseksuelle subkultur. Så vidt vides følte ingen af de tyrkiske mænd på billedet fra Københavns Hovedbanegård sig tiltrukket af mænd.
 || Ritau Scanpix

De nye tanker satte deres præg på Forbundet af 1948. I 1970 nåede foreningen sit hidtil højeste medlemstal med 2.850 personer. Desuden valgte foreningen den 28-årige Per Kleis Bønnelycke (1942-2014) som ny formand. I de efterfølgende år var Bønnelycke med til at give Forbundet af 1948 et langt mere åbent og udadvendt udtryk, end foreningen hidtil havde haft.

Forbundets forandring indebar bl.a. anvendelsen af nye politiske protestformer. I juni 1971 arrangerede foreningen Danmarks første homoseksuelle parade i København under navnet Christopher Street-paraden. Paraden var en markering af årsdagen for Stonewall-optøjerne i New York to år tidligere. Ved at mindes optøjerne og gentage deres krav om homoseksuel frigørelse fortsatte

forbundet sin udvikling mod at blive en politisk interesseorganisation.

Desuden gennemgik Forbundet af 1948 flere interne forandringer. I 1980 købte foreningen ejendommen Knabrostræde 3 i København efter at have afhændet alle sine øvrige lokaler i byen. Ejendommen blev hurtigt et kulturelt, politisk og socialt samlingspunkt for hovedstadens homoseksuelle. Ejendommen rummede café, diskotek og selskabslokaler, politiske kontorer, *Panbladets* redaktion, rådgivningsservice, aftenskole og bibliotek. Hertil kom den homoseksuelle lokalradio Radio Rosa i 1983, etableringen af Pan Idræt i 1984 og en homoseksuel filmfestival i 1986, den nuværende MIX Copenhagen. Alle aktiviteterne blev drevet af frivillige kræfter.

Endelig skiftede foreningen navn til Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske i 1982. Modsat Forbundet af 1948 signalerede det nye navn tydeligt, hvem foreningens medlemmer var: homoseksuelle mænd og kvinder. Navneskiftet markerede også, at de biseksuelle på dette tidspunkt var forsvundet ud af foreningens officielle medlemsskare.

To bevægelser

Samtidig bevidnede 1970'erne dannelsen af to nye homoseksuelle bevægelser, nemlig Bøssernes Befrielsesfront i 1971 og Lesbisk Bevægelse i 1974. Heller ikke her var der tale om specielt danske fænomener. Lignende bevægelser kom til syne i samme periode over hele Europa og i USA.

Ligesom i udlandet var Bøssernes Befrielsesfront og Lesbisk Bevægelse domineret af yngre homoseksuelle og delte flere lighedstræk. Begge bevægelser var venstreorienterede og kønsopdelte aktivistgrupper med en flad ledelsesstruktur. Det ville sige, at de ikke havde formelle vedtægter og en

bestyrelse, sådan som det daværende Forbundet af 1948 havde. Derimod traf bevægelserne deres beslutninger på ugentlige gruppemøder, sådan at initiativet altid lå hos de fremmødte aktivister. Fra 1976 fandt ugemøderne i Bøssernes Befrielsesfront sted i Bøssehuset på Christiania. Lesbisk Bevægelse holdt sine ugemøder i Københavns kvindehuse.

Samtidig var både Bøssernes Befrielsesfront og Lesbisk Bevægelse kritiske over for det seksualpolitiske program hos Forbundet af 1948. Ifølge de antiautoritære bevægelser var den gamle forening alt for pæn og borgerlig, fordi den accepterede samfundets heteroseksualitet og kapitalisme. Det klareste bevis på den accept fandt bevægelserne i foreningens budskab om, at homoseksuelle var respektable homofile, som bare ønskede at leve i fred og ro. Modsat talte Bøssernes Befrielsesfront og Lesbisk Bevægelse for en fundamental omstyrtelse af det eksisterende samfund. Kun sådan mente de, at en reel homoseksuel frigørelse kunne opnås.

Desuden engagerede aktivisterne i Bøssernes Befrielsesfront og Lesbisk Bevægelse sig i de samme alternative levemåder. Mange aktivister så deres deltagelse i bevægelserne som en livsstil. Derfor flyttede de i kollektiver, hvor de udøvede fri kærlighed, eksperimenterede med euforiserende stoffer og foretog personlig holdningsbearbejdelse gennem faste basisgrupper. Basisgruppernes formål var, at man via fælles samtaler om personlige livserfaringer aflagde samfundets påtvungne selvhad og lærte at blive stolt af sin seksualitet.

Endelig lignede de udadvendte aktioner i Bøssernes Befrielsesfront og Lesbisk Bevægelse også hinanden. Ud over at være faste deltagere i og nogle gange medarrangører af 1970'ernes Christopher Street-parader arrangerede bevægelserne fx offentlige happenings, hvor de via foredrag, uddeling af

pamfletter og gadeteater agiterede for homoseksuel frigørelse. Bevægelserne var særlig berygtede for deres udklædning. Mens aktivister fra Lesbisk Bevægelse typisk klædte sig ud som hekse, optrådte Bøssernes Befrielsesfront som selverklærede "fisseletter", der udfordrede samfundets konventionelle manderoller ved at bære lange sommerkjoler, samtidig med at de havde langt skæg.

En bøsseaktivist fra befrielsesfronten har berettet om et gymnasiebesøg i 1977. Angiveligt udvandrede en hel række af ældre lærerinder fra aulaen, da en af aktivisterne frejdigt fortalte de fremmødte om, hvordan han en dag "havde slikket røv på en kæreste i solskinnet i Dyrehaven". Det hjalp i den forbindelse ikke, at en af de andre bøsser med aktivistens egne ord lignede "en transvestitudgave af Pippi Langstrømpe, i storblomstret sommerbomuldskjole, sorte netstrømper, kinesisk stråhat, sivsko og det lange røde hår sat op i to strittende fletninger og så selvfølgelig fuldskæg". Kedeligt var det aldrig, når aktivisterne gik til angreb på den heteroseksuelle normalitet.

Samtidig var der klare forskelle mellem Bøssernes Befrielsesfront og Lesbisk Bevægelse. Fx havde Lesbisk Bevægelse flere veletablerede grupper i landets provinsbyer, mens Bøssernes Befrielsesfront primært var et storbyfænomen i København og Aarhus. Ligeledes skilte Lesbisk Bevægelse sig ud ved ikke kun at kritisere den politiske strategi i Forbundet af 1948. Bevægelsen tog også afstand til foreningens mandsdominans.

Den største forskel var dog det tætte bånd, der eksisterede mellem Lesbisk Bevægelse og rødstrømpebevægelsen. Selv om nogle havde en baggrund i Forbundet af 1948, kom flere aktivister i Lesbisk Bevægelse fra rødstrømpebevægelsen og så deres seksualitet som et valg, der hang tæt sammen med

I 1970'erne organiserede flere lesbiske sig i Lesbisk Bevægelse. De kæmpede for synliggørelse, respekt og flere rettigheder. På billedet demonstrerer aktivister fra Lesbisk Bevægelse i 1974 i København 'Imod den retslige forfølgelse af kvinder der bryder kønsrollemønstret'.
|| Peer Pedersen/
Ritzau Scanpix

feminisme som politisk ideologi. Desuden havde mange af dem lært hinanden at kende gennem den første Femølejr i 1971 og kvindehusbesættelsen i gaden Åbenrå i København samme år. Aktivisterne stiftede Lesbisk Bevægelse i foråret 1974, fordi rødstrømpebevægelsen typisk satte heteroseksuelle kvinder øverst på dagsordenen – på bekostning af lesbiske problemstillinger.

Lesbisk Bevægelse arbejdede stadig tæt sammen med rødstrømpebevægelsen. Bl.a. deltog Lesbisk Bevægelse fast i den årlige Femølejr, ligesom bevægelsen bidrog til etableringen af krisecentre, kvindepolitiske oplysningsforbund, kvindefilmfestivaler og kvindemusikstævner. Dog var samarbejdet mellem de to bevægelser ikke altid problemfrit. I en interviewbog har aktivisten Else fortalt, at flere heteroseksuelle kvinder i rødstrømpebevægelsen

kunne føle sig domineret af de lesbiske. Som Else forklarede, fortalte en heteroseksuel rødstrømpe hende en dag, at de lesbiske aktivister fik alle andre til at føle sig som "røv og nøgler og forrædere, fordi de levede sammen med deres [mandlige] undertrykkere". Det gjorde ondt at høre. På den måde var forholdet mellem Lesbisk Bevægelse og rødstrømpebevægelsen ikke uden gnidninger.

I 1980'erne begyndte Bøssernes Befrielsesfront og Lesbisk Bevægelse at leve en mere tilbagetrukket tilværelse. Bevægelsernes aktivister fortsatte dog deres arbejde på forskellige fronter. Hos Bøssernes Befrielsesfront gjorde man i 1984 Bøssehuset på Christiania til et kulturhus, hvor det årlige Melodi Grand Prix, Frøken Verden-konkurrencerne og Bøsserup Pigegarde blev populære indslag i de efterfølgende år. Aktivister fra Lesbisk Bevægelse udgav bladet *Hvidløgspressen* i årene 1982-1996, ligesom de frem til 1994 samledes på Den Nordiske Kvindehøjskole i landsbyen Visby i Sønderjylland. Desuden var der flere lesbiske aktivister, som søgte over i Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske, hvor de gav kvinder en ny synlighed ved at opbygge kvindepolitiske grupper og nationale kvindeseminarer.

Homoseksuelle sejre

Trods alle forskelle samarbejdede Forbundet af 1948, Bøssernes Befrielsesfront og Lesbisk Bevægelse om at forbedre homoseksuelles levevilkår op gennem 1970'erne. Samarbejdet fik styrke af det forhold, at flere bøsser og lesbiske var aktive i både forbundet og en af de to bevægelser. I 1973 kom den første sejr, da det lykkedes Forbundet af 1948 og Bøssernes Befrielsesfront at få politiet til at tillade mænd at danse sammen på offentlige beværtninger. Indtil da havde dans mellem mænd kun været tilladt i privat regi.

I 1976 kom den næste sejr, da Folketinget besluttede at sænke den homoseksuelle lavalder til 15 år. Med beslutningen forsvandt de sidste strafferetslige uligheder, som Borgerlig Straffelov af 1930 havde fastsat mellem homo- og heteroseksuelle kønsforhold. Folketingets beslutning blev taget efter et større lobbyarbejde fra Forbundet af 1948, Bøssernes Befrielsesfront og Lesbisk Bevægelse. Lobbyarbejdet rettede sig især mod Det Radikale Venstre, Socialdemokratiet og Folketingets venstrefløjspartier. Samtidig lå beslutningen i forlængelse af de lovinitiativer angående homoseksuel ligestilling, som Folketinget indførte i slutningen af 1960'erne.

I 1981 opnåede Forbundet af 1948, Bøssernes Befrielsesfront og Lesbisk Bevægelse endnu en stor sejr, da Sundhedsstyrelsen efter længere tids pres besluttede at fjerne homoseksualitet fra sin officielle liste over såkaldte neuroser, personlighedsforstyrrelser og andre psykiske forstyrrelser. Sundhedsstyrelsens beslutning markerede en tydelig bevægelse væk fra den godt 100 år gamle tanke om, at homoseksualitet var et sygeligt og abnormt fænomen. Det var naturligvis ikke alle mennesker, der havde haft den opfattelse frem til 1981. I de forudgående årtier havde forskellige læger, politifolk og homoseksuelle formuleret et væld af alternative homoseksualitetsforståelser. På den baggrund havde Sundhedsstyrelsens beslutning måske mest en symbolsk effekt. Men den markerede, at samfundets generelle indstilling til homoseksualitet nu havde ændret sig markant.

Bøssepesten

I et større historisk perspektiv fremstår 1970'erne som en revolutionær og fremgangsrig tid. I forlængelse af 1960'ernes opgør med "Den grimme lov" og Jersilds forførelsesteori bød årtiet på nye antiauto-

ritære bøsse- og lesbiskbevægelser, nye aktionsformer og nye politiske krav. Desuden prægede de nye strømninger landets lovgivning, sådan at homoseksuelle opnåede øget ligestilling og forbedrede levevilkår. Derfor kan det virke oplagt at trække en lige linje fra 1970'erne og frem til de rettigheder, som homoseksuelle opnåede få årtier senere, såsom registreret partnerskab i 1989, lægeassisteret kunstig befrugtning i 2006, adoption i 2010 og kirkelig vielse i 2012.

Spørgsmålet er dog, om det giver mening at trække en sådan linje. 1970'erne blev afløst af 1980'erne, hvor aids-epidemien satte sit dystre præg på mange homoseksuelle liv.

I slutningen af 1981 optrådte de første aids-tilfælde blandt danske bøsser, typisk efter udenlandsophold i amerikanske storbyer som New York og San Francisco. Eftersom den nye sygdom tilsyneladende kun optrådte blandt homoseksuelle mænd, gav onde tunger i pressen den hurtigt navnet "bøssekræft" eller "bøssepesten". På den måde blev aids uløseligt knyttet til mandlig homoseksualitet. Koblelsen var korrekt, for så vidt at mænd, der dyrkede sex med mænd, var en hårdt ramt befolkningsgruppe. Dog slørede koblingen det forhold, at aids også ramte andre befolkningsgrupper. Især stiknarkomaner, blødere, sexarbejdere og kvindelige partnere til mænd, der dyrkede sex med mænd, var udsatte. I perioden 1984-1996, hvor nye behandlingsmetoder begyndte at bremse aids-epidemien, registrerede Sundhedsstyrelsen i alt 2.001 aids-tilfælde i Danmark. Af disse stammede ca. 70 % af tilfældene fra mænd, der havde dyrket sex med mænd. Resten var blevet smittet på anden vis. Hertil kom de ca. 4.500 personer, som Sundhedsstyrelsen i samme periode registrerede som positive med hiv, virusset, der førte til aids. Her udgjorde mænd, der havde dyrket

sex med mænd, ligeledes en betydelig andel, men var langt fra de eneste.

For danske homoseksuelle var de største og mest tragiske effekter af aids-krisen naturligvis de mange brutale sygdomsforløb og dødsfald. På kort tid blev ellers raske mænd til skeletlignende væsner med bl.a. bevidsthedsforstyrrelser, uhelbredelige og sjældne kræftformer, brændende feber, kronisk diarré, liggesår og voldsom eksem. Herefter ventede kun døden. Tilbage sad de efterladte kærester, venner og andre pårørende med alle deres følelser af sorg, chok, vrede og – for fleres vedkommende – angsten for muligvis selv at være smittet. På den måde havde aids enorme personlige omkostninger for utallige mennesker i og omkring homomiljøet, ikke bare de direkte smittede.

Samtidig havde aids andre mærkbare konsekvenser. På et mere generelt niveau indebar epidemien, at især mandlig homoseksualitet igen blev tæt knyttet til forestillinger om sygdom, kropsligt forfald og død. Med andre ord genopstod flere af de tankemønstre, som ellers havde fået et alvorligt grundstød med Sundhedsstyrelsens beslutning om at fjerne homoseksualitet fra sin officielle sygdomsliste. Til forskel fra tiden før 1981 så danske læger dog ikke længere homoseksuelle mænd som psykisk syge og kønskontrære væsner. Derimod opfattede de aids-syge homoseksuelle som virologisk syge individer, der skulle behandles for en dødelig sygdom.

Aids-epidemien medførte også, at mange homoseksuelle oplevede mere diskrimination. Især mænd med hiv og aids var udsatte. Flere oplevede at blive præsenteret for engangsbestik og plastikservice, når de kom på besøg hos usikre familiemedlemmer og venner, eller at deres nærmeste ikke ville give dem et kram eller et kys på kinden. Hertil kom den forskelsbehandling, som mange oplevede

Kim Schumacher (1949-1990) var åben omkring sin homoseksualitet og bidrog til at sætte ansigt på bøsser i Danmark under aids-epidemien. Han deltog i den stort anlagte aids-kampagne "Tænk dig om" i 1988, bl.a. sammen med sangeren Thomas Helmig (1964-). Schumacher var kendt for sine humoristiske og kvikke bemærkninger, og i et interview under kampagnen udtalte han, at det skal være sjovt at have sex, men ikke "død-skægt". To år senere mistede han selv livet til aids.
|| Søren Hytting/Ritzau Scanpix

i sundhedsvæsenet, fx når en tandlæge nægtede at give en rodbehandling eller behandle deres parodontose. Selv om det naturligvis ikke var alle, der reagerede sådan, medførte aids-krisen øgede grader af negativ særbehandling.

Endelig medførte aids-epidemien en markant ændring i mange homoseksuelle mænds indstilling til deres sexliv. Selv om brug af kondom hindrede hiv-smitte, blev sex i stigende grad knyttet til følelser af paranoia og angst. De følelser har bøssemester Ole fortalt om i en interviewbog fra 1988. Ifølge Ole var tiden frem til 1982 "det lykkelige slaraffenland", fordi han da kunne dyrke sex med andre mænd uden at skulle bekymre sig om noget særligt. Det forhold satte aids-epidemiens udbrud en brat stopper for. Som Ole selv beskrev de efterfølgende år: "selv om jeg dyrkede sikker sex, kunne jeg godt have angstoplevelser bagefter: Jamen er det nu så sikkert? Det blev lidt mere fortænkt, end det havde været før; man kunne ikke bare gøre det, man havde lyst til". På den måde satte aids-krisen også tydelige spor i homoseksuelle mænds personlige lystfølelser, sexliv og livskvalitet.

Efter de revolutionære 1970'ere kom altså et årti, som på mange måder stod i sygdommens og dødens skygge. Det forhold er værd at huske på, når talen falder på de mange homoseksuelle sejre og rettigheder, der er fulgt i kølvandet på 1970'erne.

Aids-krisens håndtering

Eftersom mænd, der dyrkede sex med mænd, var en særlig udsat befolkningsgruppe, blev Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske hurtigt en central samarbejdspartner for staten og de danske sundhedsmyndigheder. Allerede i begyndelsen af 1980'erne iværksatte landsforeningen og Sundhedsstyrelsen enkelte mindre oplysningsinitiativer om aids.

Samarbejdet mellem Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske og Sundhedsstyrelsen måtte indledningsvist klare sig med få statslige midler. 1980'erne var en økonomisk krisetid, og den konservativt ledede Schlüterregering ønskede ikke at poste store udgifter i en epidemi, som der endnu herskede stor usikkerhed omkring. Regeringens attitude ændrede sig dog efter blødersagen i 1985. Sagen afslørede, at 92 blødere og hospitalspatienter var blevet smittet med hiv, fordi sundhedsmyndighederne havde undladt at varmebehandle landets donorblod. Ræsonnementet var, at udgifterne til varmebehandlingen

ikke stod mål med dens præventive effekt. Bløder-sagen vakte stor opstandelse, fordi den demonstrerede, at også heteroseksuelle borgere kunne få hiv og udvikle aids. På den baggrund valgte Venstres indenrigsminister, Britta Schall Holberg (1941-), hurtigt at øge statens midler til kampen mod aids.

I 1980'ernes sidste halvdel gjorde de øgede statsmidler Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske og Sundhedsstyrelsen i stand til at søsætte flere store aids-initiativer. Blandt de vigtigste initiativer var den flerårige STOP AIDS-kampagne, som begyndte i 1986. STOP AIDS-kampagnen var en oplysningskampagne, der skulle sprede viden om, hvordan bøsser og mænd, der dyrkede sex med mænd, kunne undgå hiv og aids. Kampagnens budskab var, at smitterisikoen ikke afhang af antallet af seksuelle møder og partnere. Derimod var det altafgørende, at man dyrkede sikker sex. Det ville sige, at man brugte kondom ved analsex og undgik at få sæd i munden. Det sexpositive budskab skyldtes, at forskningen på dette tidspunkt havde kortlagt de konkrete smitteveje bag hiv og aids. Desuden uddelte aids-aktivister fra STOP AIDS-kampagnen gratis kondomer og glidecreme på homoseksuelle barer og træfsteder. Hertil kom faste oplysningsindslag i *Panbladet*, Radio Rosa og STOP AIDS-kampagnens nyhedsbrev.

Samtidig støttede Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske flere andre aids-initiativer. Fx spillede foreningen en central rolle i oprettelsen af AIDS-linien i 1986. AIDS-linien var en statsstøttet national telefonoplysningsservice, som landsforeningen fik det daglige ledelsesansvar for. Telefonservice blev en stor succes, idet AIDS-linien alene i sit første år modtog 30.000 opkald. Samtidig støttede og samarbejdede landsforeningen med selvstændige

aids-initiativer som Positivgruppen, AIDS-fondet, HIV-Danmark og HIV-pensionatet.

Det tætte samarbejde mellem Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske og Sundhedsstyrelsen tillod ikke bare sundhedsmyndighederne at komme i kontakt med en særlig udsat befolkningsgruppe. Samarbejdet gav også landsforeningen mulighed for at præge statens krisehåndtering. I 1987 vedtog et bredt folketingsflertal en dagsordenstekst, som slog fast, at den danske stats aids-forebyggelse byggede på principper om "frivillighed, anonymitet, åben, direkte og ærlig information, den enkeltes tryghed ved at henvende sig til sundhedsmyndighederne, samt ønsket om at undgå enhver form for diskrimination". Dagsordenstekstens anledning var, at Fremskridtspartiet havde fremsat flere forespørgsler og lovforslag om øget registrering af hiv-positive borgere, hårdere straffe for smittespredning og tvangstest af alle flygtninge samt indvandrere. Folketingets vedtagelse byggede på anbefalinger fra Sundhedsstyrelsen og hermed indirekte fra landsforeningen.

Samarbejdet mellem Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske og Sundhedsstyrelsen varede frem til 1994, da en truende konkurs tvang landsforeningen til at udskille alle aids-relaterede aktiviteter i en ny og selvejende institution kaldet STOP AIDS. I 1996 udviklede udenlandske forskere en effektiv kombinationsbehandling mod aids. Behandlingen fik ganske vist ikke det bagvedliggende hiv-virus til at forsvinde fra en smittet person. Men den holdt virusset nede, sådan at det ikke udviklede sig til aids. I forlængelse heraf ophørte aids-epidemien gradvist i slutningen af 1990'erne. I dag er den medicinske behandling så god, at en velbehandlet person med hiv ikke kan smitte andre. Ligeledes har forskere udviklet en forebyggende behandlings-

metode, kaldet PrEP, der kan forhindre hiv-smitte ved indtagelse af en daglig pille. I dag lever der ca. 6.200 hiv-positive mænd og kvinder i Danmark. Sundhedsmyndighederne konstaterer fortsat ca. 180 nye smittetilfælde hvert år.

Danmarks håndtering af aids-krisen var bemærkelsesværdig, fordi den afveg fra mange andre vestlige landes. Fx undlod Reaganregeringen i USA helt at beskæftige sig med aids langt op i 1980'erne. I stedet så regeringen passivt til, mens epidemien raserede landets homomiljøer, og tusindvis af mennesker døde. Omvendt var Sveriges krisehåndtering kendetegnet ved en høj grad af statslig kontrol og tvangsforanstaltninger. I slutningen af 1980'erne tvangslukkede de svenske sundhedsmyndigheder bl.a. landets bøssesaunaer, ligesom de indførte strenge karantæneforanstaltninger. Modsat disse strategier byggede Danmarks krisehåndtering på principper om oplysning, frivillighed, anonymitet og den enkeltes ansvar for at tage vare på egen og andres sundhed.

Den danske krisehåndtering opbløder delvist det meget dystre billede af aids-krisen. På trods af de mange tragiske sygdomsforløb og dødsfald var krisen også en kompleks begivenhed, hvor staten udviste stor vilje til at lytte til og samarbejde med det homoseksuelle miljø. Det forhold ændrer dog ikke på, at aids-krisen samtidig var en stor tragedie.

Da Axel Axcgil (til venstre) og Eigil Axcgil blev registreret på Københavns Rådhus den 1. oktober 1989, vakte det stor international opmærksomhed, fordi de var det første homoseksuelle par i verden, som blev registreret. De havde da været forlovet i 40 år. Sammenlign med de unge mænd på side 39.
|| Morten Langkilde/
Ritzau Scanpix

Partner- skab og regnbuer

Partner- skab

De første diskussioner af registreret partnerskab opstod allerede i 1960'erne. Årsagen til diskussionerne var tilsynekomsten af en række nye alternativer til det traditionelle ægteskab, såsom ugifte heteroseksuelle par, kollektive husholdninger og papirløse homoseksuelle par. I et forsøg på at ajourføre lovgivningen med udviklingen fremsatte Socialistisk Folkeparti i 1968 flere ændringsforslag til den eksisterende ægteskabslovgivning, herunder et forslag om statslig registrering af homoseksuelle parforhold. Selv om Folketinget afviste forslaget, indledte det en diskussion af registreret partnerskab, som fortsatte i de følgende årtier.

Diskussionen udfoldede sig bl.a. i det daværende Forbundet af 1948. I 1973 besluttede foreningen at gøre statsanerkendelse af homoseksuelle parforhold til en af sine politiske målsætninger. Flere medlemmer med tilhørsforhold til Lesbisk Bevægelse og Bøssernes Befrielsesfront gjorde dog modstand. De kritiserede især beslutningen for at imitere en borgerlig og patriarkalsk ægteskabsinstitution, for at privilegere det monogame parforhold over alle andre livsformer og for at fjerne fokus fra den sande frigørelseskamp, nemlig kampen mod homoseksuelles tillærte selvhad. Kritikkerne var nyttesløse, og i de kommende år begyndte Forbundet af 1948 at bearbejde sine politiske venner i Det

Præsten Harald Søbye (1908-2000) vakte opsigt med sine markante politiske holdninger. For rullende kameraer viede han i 1973 det homoseksuelle par Aino Nielsen og Valborg Klintholm. Søbyes vielse af de to kvinder havde dog ingen retsvirkning.
 || Ritau Scanpix

Radikale Venstre, Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti og Venstresocialisterne for at få Folketinget til at genoverveje statens manglende anerkendelse af homoseksuelle parforhold.

Det første gennembrud kom i marts 1984, da Det Radikale Venstre fremsatte et lovforslag om indførelse af registreret partnerskab. Lovforslaget udstyrede det registrerede partnerskab med de samme rettigheder som det heteroseksuelle ægteskab. Partiet motiverede sit forslag med et ønske om at afhjælpe de juridiske og økonomiske problemstillinger, som homoseksuelle par mødte, når de ønskede at sikre hinanden gensidigt. Problemet var bl.a. blevet højaktuelt på grund af aids-krisen. Selv om Folketinget nedstemte forslaget, besluttede et flertal uden om den konservative Schlüterregering at nedsætte en kommission for at belyse homoseksuelles samfundssituation og frem-

sætte forslag til bekæmpelse af diskrimination mod homoseksuelle.

I de følgende år arbejdede den såkaldte Homokommission med sine opgaver. Samtidig besluttede Folketinget at give landets homoseksuelle en række nye rettigheder. I 1986 indførte Folketinget en ændring af den eksisterende arvelovgivning, sådan at homoseksuelle samboende par fik samme skattemæssige arvevilkår som heteroseksuelle ægtepar. Desuden besluttede Folketinget at forbyde diskrimination på grund af seksuel orientering i 1987. Forbuddet omfattede ikke diskrimination på arbejdsmarkedet. Det forbud kom først i 1996. Ligesom tidligere var initiativtagerne til de nye rettigheder landsforeningens politiske venner blandt centrumvenstre- og venstrefløjspartierne.

I januar 1988 fremlagde Homokommissionen sin betænkning. Et smalt kommissionsflertal, primært bestående af ministerielle embedsmænd, afholdt sig fra at anbefale en indførelse af registreret partnerskab. Ifølge flertallet havde de forrige års lovændringer sikret homoseksuelle par tilstrækkelig juridisk beskyttelse. Den tanke var landsforeningens politiske venner ikke enige i. Derfor fremsatte Det Radikale Venstre, Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti kort efter et nyt lovforslag om indførelse af registreret partnerskab. Modsat forslaget fra 1984 indebar det nye lovforslag ikke fuld ligestilling mellem registrerede partnerskaber og heteroseksuelle ægteskaber. De tre centrale undtagelser var, at et registreret partnerskab kun kunne indgås, når den ene af parterne var dansk statsborger og boede permanent i Danmark, at personer i registrerede partnerskaber ikke havde ret til sted- og fremmedbarnsadoption, samt at registrerede partnerskaber ikke kunne indgås i Folkekirken eller andre trossamfund.

Efter et folketingsvalg i sommeren 1988 genfremsatte Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti det nye lovforslag. Herefter blev det vedtaget som lov i maj 1989, med formel ikrafttræden den 1. oktober samme år. Således blev Danmark det første land i verden til at indføre registreret partnerskab. Et af de første par, som blev registreret i efteråret 1989, var Axel og Eigil Axgil. Det skete på Københavns Rådhus under stor festivitas og bevågenhed fra hele verden. I de efterfølgende år fulgte flere lande i Danmarks fodspor. Bl.a. indførte Norge registreret partnerskab i 1993, mens Sverige gjorde det samme i 1995.

Folketinget vedtog loven om registreret partnerskab med 74 stemmer mod 47. Lovens ubetingede støtter var Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti. Hos Det Radikale Venstre var det kun de menige partimedlemmer, der kunne stemme for loven. Efter valget i 1988 var partiet blevet en del af den konservative Schlüterregering. Derfor skulle de radikale ministre stemme sammen med resten af regeringen. Hos regeringspartiet Venstre fritstillede man de menige partimedlemmer. Det samme gjorde regeringsstøttepartierne Centrum-Demokraterne og Fremskridtspartiet.

I folketingsdebatten fremhævede modstanderne fra Venstre og Det Konservative Folkeparti, at loven var unødvendig, fordi den eksisterende lovgivning gav homoseksuelle par tilstrækkelig juridisk beskyttelse. Samtidig frygtede de, som den konservative justitsminister Erik Ninn-Hansen (1922-2014) forklarede, at loven "kunne medføre negativ omtale af Danmark i udlandet", og at "Danmark [...] på afgørende måde vil[le] fjerne sig fra den nordiske retsenhed". Fra modstanderne i Fremskridtspartiet lød det, at loven ville få flere mænd til at leve i barnløse forhold og gøre Danmark tiltrækkende

for udenlandske bøsser. Med tanke på den aktuelle aids-epidemi kunne sidstnævnte scenarie få store konsekvenser. Endelig fremhævede Kristeligt Folkeparti, at loven gik imod Danmarks kristne værdigrundlag.

Over for disse argumenter fremhævede Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti, at loven var et vigtigt ligestillingspolitisk tiltag. Som socialdemokraten Pia Gjellerup (1959-) slog fast, fjernede den ”en ubehagelig form for diskrimination”. Samtidig kunne loven højne Danmarks internationale ry som et progressivt land og muligvis få en positiv indflydelse på aids-krisen, fordi den indirekte tilskyndede homoseksuelle mænd til at leve i monogame parforhold. Samtidig fremhævede tilhængerne fra Det Radikale Venstre og de borgerlige partier,

LGBT Asylum blev stiftet i 2012 og er en dansk organisation, som arbejder for LGBT-personers rettigheder i det danske asylsystem og for LGBT-flygtninges rettigheder i Danmark. Foreningen tilbyder både juridisk støtte og socialt netværk til LGBT-personer, som er asylansøgere eller har fået asyl og opholdstilladelse i Danmark. På billedet deltager foreningen i det årlige Pride-optog.
|| Wilfred Gachau/
Ritzau Scanpix

at lovforslaget beskyttede en udsat homoseksuel minoritet, som havde ret til at leve anderledes end flertallet. Desuden var deres opbakning afhængig af det forhold, at folk i registreret partnerskab ikke fik mulighed for at stifte børnefamilier og få en kirkelig vielse.

Loven om registreret partnerskab gav ikke anledning til voldsom debat i de danske nyhedsmedier. I 1988 viste en spørgeskemaundersøgelse, at 57 % af de adspurgte forholdt sig positivt over for en statsanerkendelse af homoseksuelle parforhold. Kun 25 % var imod. På den måde var loven relativt ukontroversiel i 1980'ernes Danmark.

Forskere har udpeget flere historiske årsager til lovens vedtagelse. Ud over det store lobbyarbejde fra Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske har de bl.a. fremhævet ægteskabets vigende betydning. I 1980'erne var flere heteroseksuelle danskere begyndt at leve i papirløse forhold, i kollektiver eller alene. Derfor forekom det mindre kontroversielt at give homoseksuelle ret til registreret partnerskab. Ligeledes spillede aids-krisen en vigtig rolle, fordi flere politikere så loven som et middel til at hæmme epidemien. Desuden synliggjorde aids-krisen homoseksuelles udsatte levevilkår, hvilket fik loven til at fremstå som et legitimt ligestillingspolitisk projekt. På den måde var der flere forhold, som banede vejen for den nye lov.

Et gode for alle?

Indførelsen af registreret partnerskab i 1989 var en historisk milepæl, som klart forbedrede mange homoseksuelles levevilkår. Desuden markerede loven, at staten i stadig højere grad opfattede homoseksuelle som inkluderede medborgere med ret til ligestilling og respekt.

Et kønsperspektiv afslører dog, at indførelsen af registreret partnerskab umiddelbart fik forskellig betydning for mænd og kvinder. I årene frem til år 2000 indgik danske homoseksuelle i alt 3.202 registrerede partnerskaber. Af disse blev kun 1.102 partnerskaber, eller omkring en tredjedel, indgået mellem to kvinder. I de første ti år havde det registrerede partnerskab altså en klar kønsmæssig skævhed.

Kvindernes forbehold over for det registrerede partnerskab havde flere årsager. En forklaring var den kritik, som lesbiske feminister havde udtrykt i 1970'erne og 1980'erne, nemlig at det registrerede partnerskab imiterede en borgerlig og kvindeundertrykkende ægteskabsinstitution, som de på ingen måde kunne støtte op om. Samtidig var det registrerede partnerskab ikke attraktivt for mange lesbiske, fordi den nye lov manglede flere af de rettigheder, som var centrale for dem. Det gjaldt ikke mindst muligheden for adoption. Det afholdt flere kvinder fra at indgå registreret partnerskab.

Efter år 2000 steg antallet af registrerede partnerskaber mellem kvinder markant, i takt med at Folketinget gav homoseksuelle ret til kunstig befrugtning og adoption. Mellem 2000 og 2010 blev der indgået 3.649 registrerede partnerskaber i Danmark. Blandt disse udgjorde antallet af lesbiske partnerskaber i alt 2.008 eller lidt over halvdelen.

Ingen ret til kunstig befrugtning

I 1980'erne gjorde den teknologiske udvikling danske læger i stand til at inseminere barnløse kvinder via reagensglasmetoden. Selv om der ikke eksisterede nogen lovgivning på området, bestemte amterne hurtigt, at sundhedsvæsenet kun måtte yde offentlig, det ville sige gratis, fertilitetsbehandling til kvinder i heteroseksuelle parforhold. Lesbiske og

enlige kvinder skulle selv betale for deres behandling på private lægeklinikker. Sådan var situationen frem til midten af 1990'erne, da nye teknologiske muligheder nødvendiggjorde en lovmæssig regulering af hele fertilitetsbehandlingsområdet.

I februar 1996 fremsatte Centrum-Demokraternes sundhedsminister Yvonne Herløv Andersen (1942-) et lovforslag om kvinders adgang til lægeassisteret kunstig befrugtning. Under folketingsdebatten fremhævede flere ordførere, at de gerne så heteroseksuel levevis indført som et lovkrav for adgang til fertilitetsbehandlingen. Eftersom ordførerne repræsenterede et folketingsflertal, kom ønsket til at indgå i den endelige lov fra sommeren 1997. I § 3 lød det, at landets læger kun måtte tilbyde kunstig befrugtning til "kvinder, som er gift, eller som lever sammen med en mand i et ægteskabslignende forhold". Således blev det forbudt landets læger at give kunstig befrugtning til lesbiske og enlige kvinder, også på private klinikker. Kun Enhedslisten, Socialistisk Folkeparti og Fremskridtspartiet stemte imod den nye lov.

I Folketingets diskussioner argumenterede Enhedslisten og Socialistisk Folkeparti for, at staten burde give alle kvinder samme fertilitetsbehandlingsmuligheder for at undgå diskrimination. Samtidig fremhævede Fremskridtspartiet, at det ikke var statens opgave at blande sig i borgernes private livsstile. Heroverfor fremhævede Folketingets øvrige partier, inklusive den socialdemokratisk ledede Nyrupregering, at hensynet til barnets tarv nødvendiggjorde et forbud mod lesbiske og enlige kvinders adgang til lægeassisteret kunstig befrugtning. Som socialdemokraten Hans Peter Baadsgaard (1937-) udtalte, måtte loven efterligne naturen så godt som muligt, inklusive "vores familieliv", hvor "det er en del af barnets hele opvækst, at barnet har en mor

og en far". For at et barn kunne få en god opvækst, var det ifølge flertallet både naturligt og nødvendigt, at der var en far til stede. Det forhold gjaldt også for børn undfanget via kunstig befrugtning. Derfor skulle staten ikke tillade læger at give lesbiske og enlige kvinder kunstig befrugtning.

Folketingsflertallets beslutning var interessant, fordi den byggede på en tanke, som også understøttede loven om registreret partnerskab fra 1989: Retten til at stifte en børnefamilie var uforenelig med det at være homoseksuel. I den henseende var der endnu i 1990'erne en klar grænse for homoseksuel ligestilling med den heteroseksuelle befolkning. Denne gang ramte indskrænkningen de lesbiske.

Nye tider i landsforeningen

Midten af 1990'erne var en vanskelig tid for Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske. I 1994 tvang dårlig økonomi foreningen til at sælge al fast ejendom for at undgå en konkurs. Dog lykkedes det foreningen at flytte sine aktiviteter ind i lejede lokaler på Teglgårdstræde 13 og langsomt få gælden afdraget. Efterfølgende måtte foreningen flere gange iværksætte forskellige spareøvelser. I 2007 flyttede foreningen til billigere lejelokaler i Nygade 7, ligesom den standsede udgivelsen af *Panbladet*, lukkede sit bibliotek midlertidigt og flyttede Radio Rosa til Valby. Her ophørte kanalen med at fungere i 2010. Selv om initiativerne var drastiske, hjalp de landsforeningen med at få bedre styr på økonomien. I sommeren 2019 flyttede den ind i større og lysere lokaler på Vestergade i København.

Desuden gennemgik Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske andre store forandringer. I 2009 skiftede foreningen navn til LGBT Danmark – Landsforeningen for bøsser, lesbiske, biseksuelle og transpersoner. Navneforandringen afspejlede,

at foreningen i de forudgående år havde inviteret biseksuelle og transkønnede ind i sin officielle medlemsskare. Samtidig udvidede foreningen sit politiske program til at omfatte nye områder. Sammen med transforeninger og transaktivister bidrog LGBT Danmarks lobbyarbejde bl.a. til indførelsen af muligheden for juridisk kønsskifte i 2014. I 2017 var foreningen med til at presse Sundhedsstyrelsen til at fjerne transkønnethed fra sin liste over psykiske lidelser og adfærdsmæssige forstyrrelser.

Samtidig kom andre organisationer til og prægede homomiljøet. I 1996 genoplivede Copenhagen Pride Association 1970'ernes paradeoptog ved at organisere Europride, mens København var europæisk kulturby. I 1997 videreførte foreningen Copenhagen Pride den gamle tradition ved at etablere en homoseksuel kulturfestival i Ørstedsparken. Festivalen fik navnet Copenhagen Mermaid Pride og udviklede sig i de efterfølgende år til den nuværende Copenhagen Pride, der hver august holder en ugelang kultur- og menneskerettighedsfestival med fokus på LGBT-spørgsmål. I 2009 var Copenhagen Pride vært for det internationale kultur-, sports- og menneskerettighedsarrangement World Outgames. Endelig er nye foreninger som Sabaah og LGBT Asylum kommet til efter årtusindskiftet, hvor de har sat fokus på forholdene for etniske minoritetsgrupper i homomiljøet. Mens Sabaah henvender sig til danske LGBT-personer med en minoritetsetnisk baggrund, kæmper LGBT Asylum for LGBT-personers rettigheder og vilkår i det danske asylsystem.

Homoseksuelle familierettigheder

På trods af alle lovgivningsmæssige indskrænkninger havde der eksisteret lesbiske børnefamilier i Danmark siden slutningen af 1970'erne. I begyndelsen benyttede kvinderne typisk private hjemme-

inseminationer med en plastiksprøjte. Lidt senere kom muligheden for lægeassisteret kunstig befrugtning på private lægeklinikker. Efter lovforbuddet i 1997 oprettede jordemoderen Nina Stork (1963-) den såkaldte StorkKlinik i København i 1999, hvor hun inseminerede lesbiske og enlige kvinder uden en læges mellemkomst.

Juridisk set befandt lesbiske pars børn sig i en usikker situation, fordi den biologiske mors partner ingen mulighed havde for at stedbarnsadoptere. Det forhold gav anledning til utallige bekymringer, hvilket den lesbiske mor Xenia har fortalt om i en interviewbog fra 1988. Som Xenia påpegede, indebar situationen i 1980'erne, at hendes barn i tilfælde af Xenias død risikerede at "rives bort fra den 'anden' mor og det fælles hjem, mens myndighederne fandt ud af, om barnet skulle være hos sin biologiske far eller et helt andet sted". Derfor havde Xenia forsøgt at sikre sin partners forældreret så godt som muligt. Bl.a. havde hun undladt at opgive barnets biologiske far på fødselsattesten, ligesom hun havde skrevet et børnetestamente. Børnetestamentet var dog ikke juridisk bindende, og Xenia bekymrede sig stadig om barnets fremtid.

I slutningen af 1990'erne begyndte Landsforeningen for Bøsser og Lesbiske at intensivere sit politiske lobbyarbejde for homoseksuelles familierettigheder. Ligesom tidligere rettede foreningen især indsatsen mod Folketingets centrumvenstre og venstrefløjspartier. Foreningens lobbyarbejde bar frugt, idet Folketinget i de følgende år vedtog en række nye familierettigheder for homoseksuelle i registrerede parforhold.

Den første lovændring kom i 1999, da Folketinget besluttede at give homoseksuelle par ret til stedbarnsadoption. I praksis gav lovændringen medmoderen i et lesbisk forhold mulighed for at søge om

Homoseksuelles ret til forældreskab er blevet ændret skridt for skridt de sidste årtier, men der er stadig store forskelle fra land til land. De årlige Pride-parader sætter fokus på uligheden, som her, hvor et par er på gaden med deres barn under festivalen i Prag i august 2018.

|| Michaela Rihova/AP/Ritzau Scanpix

delt forældremyndighed over sin partners biologiske barn tre måneder efter fødslen. Lovændringen vakte ikke voldsom debat, fordi den skete som en del af en teknisk justering af loven om registreret partnerskab fra 1989. Justeringen ajourførte loven med de partnerskabslove, som Sverige, Island og Norge havde vedtaget i 1990'erne.

I 2006 kom den næste lovændring, da Folketinget besluttede af afskaffe § 3 i loven om kvinders adgang til lægeassisteret kunstig befrugtning fra 1997. Med afskaffelsen fik lesbiske og enlige kvinder adgang til de samme former for fertilitetsbehandling som kvinder i heteroseksuelle parforhold. Dog måtte de førstnævnte grupper kun modtage

anonym donorsæd. I kølvandet på lovændringen besluttede Folketinget yderligere at fjerne tre-månedersreglen ved homoseksuel stedbarnsadoption i 2009. Afskaffelsen var et naturligt resultat af lovændringen i 2006. Eftersom ændringen fra 2006 indebar, at lesbiske og enlige kvinder kun kunne modtage anonym donorsæd, var det absurd at opretholde en begrænsning for stedbarnsadoption på tre måneder. Endelig besluttede Folketinget at give homoseksuelle par ret til fremmedbarnsadoption i 2010. Beslutningen gav homoseksuelle de samme familierettigheder, som heteroseksuelle par hidtil havde nydt godt af.

Det var gennemgående Folketingets centrum-venstre- og venstrefløjspartier, som bar de nye lovtiltag igennem. Desuden fik tiltagene støtte fra enkelte borgerlige løsgængere, fritstillede folketingsmedlemmer hos partiet Venstre og i 2010 fra partierne Liberal Alliance og Miljøpartiet Fokus.

Folketingets diskussioner indeholdt både kontinuitet og brud med de forrige årtier. Den største kontinuitet lå hos de borgerlige partier, hvor man fortsat argumenterede for, at kun en heteroseksuel kernefamilie kunne sikre barnets tarv. Derfor var de modstandere af de nye lovtiltag. Desuden fremhævede flere borgerlige politikere, at især homoseksuelles adgang til fremmedbarnsadoption var tom signalpolitik, fordi ingen donorlande i praksis ville være villige til at overgive deres børn til et homoseksuel par.

Over for disse modsigelser gentog tilhængerne gammelkendte argumenter om, at de nye lovtiltag var vigtige ligestillingspolitiske projekter, at de beskyttede en udsat homoseksuel minoritet, og at staten ikke burde blande sig i borgernes private livsstile. Desuden fremførte tilhængerne det nye argument, at lovændringerne faktisk indeholdt et

**World Outgames er en international sports- og kulturbegivenhed, der arrangeres af det internationale LGBT-miljø, og hvor alle kan deltage uanset seksuel præference og kønsidentitet. Legene har været afholdt i Montreal 2006, København 2009 (hvor billedet er fra), Antwerpen 2013 og Miami Beach 2017.
|| David Boily/AFP/
Ritzau Scanpix**

klart hensyn til barnets tarv. Bl.a. var de overbeviste om, at homoseksuelle var lige så gode forældre som heteroseksuelle, fordi de i sagens natur havde truffet et meget bevidst valg om at få børn. Desuden sikrede lovtiltagene, at børn i homoseksuelle familier fik samme juridiske beskyttelse som børn i heteroseksuelle familier. Endelig gav tiltagene også børn fra verdens fattige lande mulighed for at få en tryk barndom hos et dansk homoseksuel par. Sidstnævnte tanke optrådte bl.a. hos Simon Emil Ammitzbøll (1977-), der i 2008 var løsgænger og forslagsstiller bag loven om homoseksuelle pars mulighed for fremmedbarnsadoption. Ifølge Ammitzbøll var der flere afrikanske lande med mange forældreløse børn på grund af ”den skrækkelige hiv/aids-epidemi”. For de børn, som ikke kunne få nye familier i deres eget land, var det ifølge Ammitzbøll

I slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne ramte en række homoerotiske drengemagasiner de danske kiosker. Et af disse var *Coq*, der fra 1969 udnyttede billedpornografiens frigivelse til at forsyne sit publikum med noveller, reportager og grænsesøgende fotos af unge modeller.
 || Bert Svalebølle/
 Dansk HOMO-Historie

bedst ”at komme til andre lande, få nye forældre og få en mulighed for en tryk opvækst”. På den måde brugte tilhængerne hensynet til barnets tarv som et nyt argument for de nye familierettigheder.

Folketingsflertallets argument om hensynet til barnets tarv var interessant, fordi det udgjorde et brud med de forrige årtiers rettighedsdiskussioner. Både bag loven om registreret partnerskab fra 1989 og forbuddet mod lægeassisteret kunstig befrugtning fra 1997 lå der en konsensus om, at homoseksualitet og forældreskab var uforenelige. Omkring år 2000 begyndte den opfattelse at gå i opløsning, hvilket banede vejen for de nye homoseksuelle familierettigheder. Ligesom Sundhedsstyrelsens beslutning om at fjerne homoseksualitet fra sin officielle sygdomsliste i 1981 markerede udviklingen et klart opbrud i samfundets generelle måde at forstå homoseksualitet på som socialt fænomen. Udviklingen kulminerede på mange måder, da Folketinget efter en relativt udramatisk debat gav homoseksuelle ret til kirkelig vielse i sommeren 2012.

Indbyggede paradokser

2000-tallets nye familie- og ægteskabsrettigheder er utvivlsomt af positiv karakter på flere måder. Ikke bare har de gjort homoseksuelle til formelle medborgere med samme rettigheder som den heteroseksuelle befolkning. I praksis har rettighederne også sat mange homoseksuelle i stand til at sikre deres partner juridisk og økonomisk og forfølge drømmen om en børnefamilie.

Dog kan billedet af rettighedernes rent positive karakter godt problematiseres. Som normkritiske forskere har påpeget, er rettighederne paradoksale, fordi de bygger på heteronormative præmisser. Samtidig med at rettighederne har forbedret homoseksuelles levevilkår, understøtter de et heteroseksuelt normkompleks, hvor den monogame kernefamilie udgør den eneste gode livsform. Lidt groft kan man sige, at de nye rettigheder kun har gjort homoseksuelle til inkluderede medborgere i det omfang, de har overtaget heteroseksuelles ideale livsform.

Effekterne af paradokset er, at visse homoseksuelle grupper stadig oplever eksklusion og sårbarhed. Det gælder bl.a. for homoseksuelle, som indgår i familiekonstellationer, der ikke ligner den heteroseksuelle kernefamilie, såsom regnbuefamilier med et lesbisk par, en bøsse og to børn, eller to homoseksuelle par og et barn. For disse familier er det fortsat umuligt at sikre hinanden gensidigt, fordi lovgivningen kun gør det muligt at dele forældremyndigheden over et barn mellem to personer – ligesom i en heteroseksuel kernefamilie. Med andre ord er visse homoseksuelle familiekonstellationer kommet i klemme, fordi de falder uden for de nye rettigheders iboende normkompleks.

Samtidig har paradokset gjort homoseksuelle, som vælger at leve alternativt uden børn, i åbne

parforhold eller som singler med skiftende sexpartnere, mere sårbare over for moralsk udskamning. Udskamningen tager typisk afsæt i påstande om, at de pågældende individer er outrerede bøsser og lesbiske, som giver homoseksuelle et dårligt ry i samfundet. På den måde har de nye rettigheder også bidraget til cementeringen af en række moralske skillelinjer mellem såkaldte ”gode” og ”dårlige” homoseksuelle.

I et normkritisk perspektiv antager de nye homoseksuelle familierettigheder altså en mere tvetydig karakter. Selv om rettighederne udgør et gode for mange, har de også haft visse problematiske effekter. Spørgsmålet er, om de på den baggrund udgør et rent og entydigt fremskridt i dansk homoseksualitetshistorie?

Til et skoleprojekt har nogle 9.-klasespiger fra Pilehaveskolen i Vallensbæk lavet denne trappemodel, der skal anskueliggøre homoseksuelles rettigheder i Danmark gennem århundrederne. Det hele er tilsyneladende bare blevet bedre og bedre. Som sædvanlig er virkeligheden dog lidt mere kompleks.
|| Emma Kjær

A vertical stack of 15 colorful folders, each with a handwritten date label. The folders are arranged in a slightly staggered manner, showing the labels clearly. The colors of the folders are: yellow, orange, purple, light blue, dark blue, green, yellow, light purple, pink, light green, dark green, light blue, dark blue, light purple, and yellow. The labels are: 2021, 2009-2013, 1998-2006, 1996, 1981-87, 1973, 1971, 1968, 1968, 1968, 1968, 1968, 1968, 1968, 1968, and 1683.

Dansk homo- historie

Fremskridt

Der er sket mange forandringer, siden Axel O.W. Petersen og Karl P. Johansen udvekslede en buket røde nelliker i en baggård i 1906. Siden da har homoseksualitet jævnligt været oppe at vende i den offentlige debat. Især læger, jurister, politifolk, politikere og de homoseksuelle selv har været vigtige aktører i debatterne. Desuden har Folketinget og myndighederne løbende grebet ind og reguleret homoseksuelles levevilkår. På visse områder og tidspunkter har indgrebene været begrænsende og diskriminerende. På andre har de været tolerante og inkluderende. Flere gange har de været begge dele på samme tid.

Det er muligt at fortælle flere typer af historier om de forandringer, som er sket i dansk homoseksualitetshistorie siden 1900-tallets begyndelse. Den dominerende fortælling er uden tvivl fremskridtsfortællingen. I de seneste år har fortællingen jævnligt optrådt i samfundsdebatten. Den har især været et tilbagevendende tema i mediernes dækning af den årlige Pride-uge i København. Fx optrådte fortællingen i en baggrundsartikel om dansk homoseksualitetshistorie, som *Information* bragte under Pride-ugen i august 2017. Artiklens titel var "Sådan holdt Danmark op med at hade homoseksuelle".

I artiklen pointerede *Information*, at danskernes syn på homoseksuelle "har gennemgået en revolution" i de seneste årtier. Så sent som i 1962 viste en meningsmåling fra Gallup, at kun 15 % af danskerne betragtede en homoseksuel som egnet til at være

I efteråret 2014 organiserede beboere i Mariager et stort regnbueoptog i byen. Årsagen var, at et lokalt lesbisk par var trådt offentligt frem og havde fortalt om oplevelser med personlig chikane. Sagen tiltrak enorm mediebevågenhed og skabte en større diskussion om homofobi i nutidens Danmark.

**|| Annelene Petersen/
Midtjyske Medier/
Ritzau Scanpix**

skolelærere. Ifølge artiklen skete der dog drastiske forandringer i årtierne derefter. I 1989 kom det registrerede partnerskab, i 2006 fik homoseksuelle ret til kunstig befrugtning, i 2010 kunne de adoptere børn, og i 2012 fik de mulighed for at blive viet i kirken.

Samtidig indeholdt artiklen et interview med den 72-årige pensionist Erik Ladefoged, som boede i en lys lejlighed på Østerbro sammen med sin mand Kim. Artiklen noterede, at Erik og Kim blev gift på Frederiksberg Rådhus i efteråret 1989, kort efter at Folketinget havde vedtaget loven om registreret partnerskab. Ladefoged var altså en mand, som havde været med hele vejen, fra "dengang homoseksuelle måtte skjule sig i parker og på toiletter, til 1960'ernes protestbevægelser og til de første homoægteskaber i 1989". Ifølge *Information* sad den smilende og solbrændte Ladefoged i 2017 og så tilbage på de forrige årtier med stor tilfredshed. Som han glad udtalte til avisen: "[i] dag kan vi det

hele. [...] Vi kan blive velsignet i kirken, adoptere børn, blive insemineret. Hvad er der tilbage? Det har været en overraskende hurtig udvikling”.

Både *Informations* historiske tilbageblik og interviewet med Erik Ladefoged udtrykker den samme fremskridtsfortælling om den danske homoseksualitetshistorie. På relativt kort tid har homoseksuelle oplevet store og markante forbedringer. De har udviklet sig fra sociale outsiders til inkluderede medborgere med samme rettigheder og muligheder som den heteroseksuelle befolkning.

Som *Informations* artikel indikerer, bygger fremskridtsfortællingen sin pointe på flere centrale begivenheder. Fx udgør indførelsen af registreret partnerskab i 1989 og 2000-tallets nye familierettigheder vigtige holdepunkter. Dog er det værd at bemærke, at fremskridtsfortællingen også udelukker flere historiske begivenheder, som muligvis kunne have kompliceret dens budskab. Fx hører man ikke meget om de personlige tragedier, som mange homoseksuelle oplevede under 1980'ernes aids-krise, eller om det forhold, at Folketinget så sent som i 1997-2006 besluttede at indskrænke lesbiske kvinders mulighed for at få børn ved at forbyde dem adgang til lægeassisteret kunstig befrugtning. Fremskridtsfortællingen indeholder altså også visse tavsheder i forhold til dansk homoseksualitetshistorie.

Det danske frisind

Fremskridtsfortællingen er tæt knyttet til en række forestillinger om Danmark og danskernes nationale kendetegn. Ikke mindst det danske frisind spiller en vigtig rolle. Kort fortalt er tanken, at danskerne i de seneste årtier har ændret deres opfattelse af homoseksuelle, fordi de grundlæggende set er et seksuelt fordomsfrit og tolerant folkefærd.

Tanken optrådte også i *Informations* artikel fra 2017. I artiklen kunne man læse, at homoseksuelles samfundsinklusioin historisk set bygger på en særlig frisindstradition, som går tilbage til 1800-tallets Danmark. Som professor i sexologi Christian Graugaard (1967-) forklarede avisens læsere, ankom frisindet i tre etaper: ”Først Det moderne Gennembrud og den spirende feminisme. Så mellemkrigstiden, hvor de kulturradikale talte om at sætte seksualiteten fri. Og så – efter en altødelæggende krig og et helt årtis europæisk depression – den seksuelle revolution i 1960’erne”. Med disse ord tegnede Graugaard indirekte en historisk linje fra homoseksuelles nylige samfundsinklusioin tilbage til 1880’erne, hvor det kulturradikale nationalikon Georg Brandes (1842-1927) satte samfundets borgerlige kønsmoral til kritisk diskussion.

En lignende pointe optrådte i den danske værdikanon, som Venstres kulturminister Bertel Haarder (1944-) tog initiativ til i 2015, og som blev offentliggjort på hjemmesiden danmarkskanon.dk i 2016. Hjemmesiden beskrev frisind som én af ti særlige danske værdier, på linje med blandt andre hygge, kønsligestilling, den kristne kulturarv og velfærds-samfundet. Dog sporede hjemmesiden ikke frisindet tilbage til Georg Brandes, men til et af 1800-tallets andre store nationalikoner, nemlig præsten og digteren N.F.S. Grundtvig (1783-1872). Ifølge danmarkskanon.dk var Grundtvigs berømte slagord om ”frihed for Loke såvel som for Thor” med til at ”knæsatte pluralisme som en værdi i det danske samfund”, altså at man er åben over for og respekterer andres synspunkter. Efterfølgende, fortsatte hjemmesiden, videreudviklede kulturradikale mænd som Georg Brandes og Klaus Rifbjerg (1931-2015) Grundtvigs tanke sådan, at nutidens Danmark er kendetegnet ved en udbredt tolerance over for

”mindretal med en anderledes livsform, kulturel identitet, seksuel orientering eller etnisk baggrund”. På den måde knyttede hjemmesiden også homoseksuelles samfundsinklusion til idéen om en historisk gammel og særlig dansk frisindstradition.

Samtidig har den tætte kobling mellem danskhed, den historiske frisindstradition og accept af homoseksuelle været et tilbagevendende element i de seneste års integrationsdebatter. I debatterne bruges koblingen ofte som et argument for, hvorfor ikke-hvide muslimer er svære at integrere i Danmark. Argumentet er, at muslimer i kraft af deres religiøse og kulturelle baggrund ikke deler danskeres frisindstradition. Derfor har de svært ved at acceptere homoseksuelle og begå sig i det danske samfund.

Det er værd at bemærke, at argumentet ikke er forbeholdt nationalkonservative partier som Dansk Folkeparti og Nye Borgerlige. Det findes hos mange forskellige politikere, partier og kommentatorer. Fx optrådte argumentet hos Socialistisk Folkepartis formand Pia Olsen Dyhr (1971-), da hun inviterede en række imamer til at gå sammen med hende i Copenhagen Pride i august 2016. I aviserne *Information* og *Jyllands-Posten* motiverede Olsen Dyhr sin invitation med det argument, at ”når man lever i Danmark er der tre grundlæggende værdier: Demokrati, ytringsfrihed og ligestilling, herunder ligestilling mellem forskellig seksualitet”. Derfor var der behov for ”at tage et enormt opgør med homofobi hos muslimer” og få dem til at vise, at ”de går ind for seksuel frigørelse”. Ifølge Olsen Dyhr havde homofobiopgøret allerede fundet sted blandt danskerne, fordi ”det opgør tog vi i 1970’erne og 1980’erne”. Med disse udtalelser lagde partilederen op til, at danskerne var kommet langt længere i accepten af homoseksuelle, end muslimer var. Desuden define-

rede hun tilegnelsen af denne accept som en vigtig del af det at være dansk.

Samme tanker udtrykte den politiske kommentator og journalist David Trads (1967-) i *Politiken* i august 2017. I forbindelse med Pride-ugen i København bemærkede Trads i en debatkommentar, at han i løbet af sin levetid havde oplevet enorme forandringer i danskernes opfattelse af homoseksuelle. Ikke mindst i ”begyndelsen af 1990’erne gik homoseksualitet fra at være noget, der blev hvisket om i krogene til noget, som blev nærmest mainstream”. Udviklingen var ifølge Trads ”en fantastisk sejr for vores frisind”, og han glædede sig over, at ”partiledere, direktører, sportsstjerner og alle andre nu åbent kan være bøsse, lesbiske, biseksuelle”. Dog var der samtidig grund til bekymring. Ikke mindst antydede en række voldelige overfald under Pride-ugen, at nogle mennesker stadig følte et voldsomt had til homoseksuelle. Som Trads forklarede sine læsere, var hadet dog ikke et dansk fænomen. Selv om politiet ikke havde offentliggjort gerningsmændenes identitet, var der ”næppe tvivl om, at en stor gruppe af herboende muslimer står bag en betragtelig del af hadet”. Som den politiske kommentator ræsonnerede, var det jo ”næppe udelukkende af trafikale årsager, at Priden går uden om Nørrebro”. På den måde fremstillede også Trads muslimer som en befolkningsgruppe, der har svært ved at passe ind i Danmark, fordi de ikke deler danskernes frisindstradition og accept af homoseksuelle.

Ovenstående eksempler er interessante, fordi de viser, at fremskridtsfortællingen ikke udfolder sig i et socialt tomrum. I nutidens Danmark indgår fortællingen i forskellige sociale og politiske kontekster, hvor den underbygger forestillingen om seksuelt frisind som en særlig dansk og positiv tradition. I forlængelse heraf er fremskridtsfortællin-

gen også med til at skabe en dansk national identitet og definere, hvor grænsen går mellem ”os danskere” og ”de andre”.

Kritiske indvendinger

Forskere og homoseksuelle aktivister har udsat fremskridtsfortællingen og dens koblinger til frisind og danskhed for kritik og nuanceringer. Bl.a. har norske og svenske forskere nuanceret forestillingen om Danmark som et særlig frisindet land ved at holde dansk homoseksualitetshistorie op imod udviklingen i Norge og Sverige. På trods af at Danmark var det første land i verden til at indføre registreret partnerskab i 1989, har forskerne vist, at de to nordiske lande faktisk var mere progressive på andre homoseksuelle politikområder.

Forskerne har fremhævet, at Stortinget i Norge afkriminaliserede sex mellem mænd allerede i 1902, så længe forholdet ikke indebar omgang med unge under 18 år eller vakte offentlig forargelse. Med beslutningen legaliserede Norge i praksis sex mellem voksne og samtykkende mænd, flere årtier før Borgerlig Straffelov af 1930 gjorde det samme i Danmark. Ser man på de seneste årtiers udvikling, er det desuden værd at bemærke, at Riksdagen i Sverige gav homoseksuelle ret til adoption allerede i 2001, altså ni år før homoseksuelle fik samme mulighed i Danmark. Endelig indførte både Norge og Sverige kønsneutrale ægteskabslove med mulighed for homoseksuelle kirkevielser tre år før Danmark, nemlig i 2009. Danmark har altså ikke været et internationalt foregangsland på alle politikområder. Det nuancerer forestillingen om danskerne som et særlig frisindet og tolerant folkefærd.

Danske forskere og homoseksuelle aktivister har rejst andre kritikpunkter. Fremskridtsfortællingen er bl.a. problematisk, fordi den usynliggør

den homofobi, som stadig eksisterer i Danmark. Nye undersøgelser har vist, at mellem 1.600 og 2.700 homoseksuelle og transpersoner hvert år udsættes for hadforbrydelser på grund af deres seksuelle orientering eller kønsidentitet. Desuden følger omkring 40 % af danske homoseksuelle, biseksuelle og transkønnede fortsat ikke, at de kan være åbne omkring deres seksualitet eller kønsidentitet på deres arbejdspladser. Ligeledes møder hiv-positive homoseksuelle mænd stadig mange fordomme, ligesom selvmordstanker og selvmordsforsøg optræder langt hyppigere blandt unge homoseksuelle, biseksuelle og transkønnede end hos heteroseksuelle. Med andre ord indikerer undersøgelserne, at danske homoseksuelle stadig oplever problemer med diskrimination og homofobi. Ifølge kritikerne gør fremskridtsfortællingen det dog svært at adressere problemerne, fordi den fremstiller Danmark som et land, hvor samfundsmæssig accept af homoseksuelle allerede har indfundet sig. Derfor behøver man ikke længere beskæftige sig med homofobi og diskrimination. Hvis problemerne overhovedet omtales, er det som udanske fænomener blandt indvandrergupper.

Sidstnævnte pointe peger frem mod en anden kritik, nemlig af fremskridtsfortællingens rolle i nutidens integrationsdebatter. Ifølge kritikerne kommer fremskridtsfortællingen let til at indgå i en islamofobisk og kulturracistisk retorik, hvor dansk kultur fremstilles som moderne og overlegen i sammenligning med ikke-hvide muslimers såkaldt traditionsbundne kultur. Som kritikerne fremhæver, er denne retorik ikke bare problematisk, fordi den overser de store forskelle, der findes mellem mennesker inden for en given kultur, altså at der både findes homofobiske og homovenlige danskere og homofobiske og homovenlige muslimer. Retorik-

Det er ikke kun i Danmark, at seksuelt frisind og accept af homoseksuelle gøres til en del af den nationale identitet. I Finland vil man ligeledes gerne kendes på sin åbenhed over for seksuelle minoriteter. Det ses bl.a. ved, at landets postvæsen i 2014 trykte en serie frimærker med homoerotiske motiver af den finske tegner Touko Valio Laaksonen (1920-1991), også kendt som Tom of Finland. Laaksonens tegninger er verdensberømte og indtager i dag en kanonisk status i den mandlige homoseksuelle billedkunst.
 || Lasse Ansahariu/
 Alamy Stock Photo

ken genaktiverer også nogle af de etniske stereotyper og tankemønstre, som understøttede 1800-tallets racetænkning og kolonialisme.

Endelig spiller fremskridtsfortællingen en uheldig rolle i nutidens integrationsdebatter, fordi den er med til at reducere enhver integrationsproblematik til et spørgsmål om kulturel forskellighed. Kritikerne har peget på, at fremskridtsfortællingen understøtter en forestilling om, at muslimer er svære at integrere i Danmark på grund af deres kul-

tur. De deler ikke danskernes frisindstradition og accept af homoseksuelle. Herved bliver det svært at adressere, at integrationsudfordringer også handler om andet end kulturel forskellighed. Fx kunne man overveje, om nogle af udfordringerne muligvis skyldes, at flere muslimer jævnlgt oplever negativ fordømmelse i den offentlige debat, at især muslimske mænd bliver diskrimineret på det danske arbejdsmarked, og at nogle må leve på et økonomisk minimum. En nærmere overvejelse af disse forhold forbliver umulig, så længe alle integrationsproblematikker reduceres til et spørgsmål om kulturel forskellighed.

En alternativ fortælling

Med tanke på kritikernes indvendinger mod fremskridtsfortællingen kan man overveje, om der findes andre måder at forstå 1900- og 2000-tallets danske homoseksualitetshistorie på. Denne bog har forsøgt at præsentere et alternativ ved at anlægge et mere komplekst blik. Blikket anerkender, at danske homoseksuelle i de seneste godt 100 år har oplevet store positive forandringer ved gradvist at forvandle sig til inkluderede medborgere med krav på statslig beskyttelse, ligestilling og respekt. Dog fastholder blikket, at dansk homoseksualitetshistorie samtidig har været fuld af tvetydige begivenheder og modsatrettede tendenser, som gør det svært at opretholde fortællingen om et simpelt og uafbrudt fremskridt. På den måde udgør bogen et forsøg på at genfortolke dansk homoseksualitetshistorie og bidrage til den fortsatte diskussion af homoseksualitet som socialt fænomen. Diskussionen tog sin begyndelse med udbruddet af Den store Sædelighedssag i 1906. Intet tyder på, at den kommer til at slutte foreløbigt.

Videre læsning

Edelberg, Peter: *Storbyen trækker: Homoseksualitet, prostitution og pornografi i Danmark 1945-1976*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag 2012

Det hidtil bedste og mest dybdegående studie af efterkrigsårtierne og myndighedernes øgede kontrol med mandlig homoseksualitet.

Fouchard, Jan, Bent Hansen & Henning Mikkelsen: *Bøssepesten: Historien om aids-bekæmpelsen blandt bøsser i Danmark 1981-1996*. Borgen 2005

Bogen er skrevet af centrale bøsseaktivister i 1980'ernes kamp mod aids og giver et unikt og detaljerigt indblik i epidemiens danske historie.

Lützen, Karin: *Hvad hjertet begærer: Kvinders kærlighed til kvinder 1825-1985*. Tiderne Skifter 1986

Lützen er ledende forsker i lesbisk historie og præsenterer i denne bog det eneste større studie af sex og erotik mellem kvinder i 1800- og 1900-tallets Danmark.

Rosen, Wilhelm von: *Månens kulør: Studier i dansk bøssehistorie 1628-1912*. Rhodos 1993

Dansk bøssehistories grand old man cementerede med dette hovedværk fagfeltet som en seriøs akademisk disciplin.

Rydström, Jens: *Odd Couples: A History of Gay Marriage in Scandinavia*. Aksant 2011

Den svenske homoseksualitetshistoriker sætter Danmarks indførelse af registreret partnerskab og homoseksuelle familierettigheder ind i en nordisk kontekst.

På 100danmarkshistorier.dk findes den omfattende litteratur, som forfatteren har anvendt til at skrive bogen, ligesom der er noter til bogen.

I samme serie

Poul Duedahl **Gudhjemtid**
Bertel Nygaard **Grundloven**
Søren Hein Rasmussen **Fri porno**
Louise K. Skyggebjerg **Industri på udstilling**
Søren Mentz **Den islandske revolution**
Bo Lidegaard **Danmark i krig**
Johan Heinsen **Det første fængsel**
Ulrik Langen **Struensee**
Rasmus Rosenørn **Beatlemania**
Heidi Jønsson **Indvandring i velfærdsstaten**
Kristine Kjærsgaard **Danmark i FN**
Lars Boje Mortensen **Saxo**
Lisbeth M. Imer **Rigets runer**
Cecilie Bønnelycke **Sædelighedsfejden**
Sebastian Olden-Jørgensen **Svenskekrigene**
Torben Kjersgaard Nielsen **Dannebrog**
Bo Fritzbojer **Vildt vejr**
Helle Vogt **Jyske Lov**
Jes Fabricius Møller **Grundtvigs død**
Jens Lei Wendel-Hansen **Grønlands Amt**
Carsten Porskrog Rasmussen **Hertugdømmet**
Kenn Tarbensen **Fisk til folket**
Mogens Rüdiger **Oliekrisen**
Bo Poulsen **Stormflod**
Bent Blüdnikow **Jødefejden**
Lars Andersen **Den glemte inkquisition**
Morten Pedersen **Cementen**
Hans Schultz Hansen **Genforeningen**
Morten Fink-Jensen **Den danske reformation**
Lars K. Christensen **Septemberforliget**
Thomas Bloch Ravn **Museer for folk**
Niels Wium Olesen **Modstand**
John V. Jensen **Tyskere på flugt**
Jørn Brøndal **Danske amerikanere**
Hans Andrias Sølvará **Færøerne efter freden**
Sissel Bjerrum Fossat **Monopolbrud**
Karin Cohr Lützen **Velgørenhed**
Louise Nyholm Kallestrup **Heksejagt**
Peter Henningsen **Stavnsbåndet**
Karen Vallgård **Skilsmisser**
Kirstine Sinclair **Karikaturkrisen**
Anne Brædder **Femø**
Jakob Seerup **Flåden**
Thorsten B. Olesen **Kampen om Unionen**
Mikael Frausing **Turistlandet**
Anette Faye Jacobsen **Ulige rettigheder**

100 danmarkshistorier

Danmarks historie serveret i små og overkommelige bidder. 100 forskere fra landets universiteter, arkiver og museer tager i 100 bøger a 100 sider fortiden under kærlig behandling og fortæller med vid, humor og kløgt om det, der var. Og det, der er.

100 danmarkshistorier finder du på en række platforme:

Spil med i MegaNørd's app Dyst!, og dyst med vennerne om Danmark og dengang.

Besøg danmarkshistorien.dk, og oplev fortiden gennem artikler, film og kilder.

Kig forbi HistorieLab.dk, der arbejder med historiske temaer. Især for grundskolen.

Mød op på Folkeuniversitetet, og hør foredrag med forfatterne.

Læs med i *Politiken*.

A.P. Møller Fonden har støttet projektet og gjort det muligt at udgive og formidle de 100 danmarkshistorier.

Find info på 100danmarkshistorier.dk
Her kan man også tegne abonnement.

**Beslaglagt erotisk
foto fra Den store
Sædelighedssag i 1906-
1907.**

|| Flickr/Rigsarkivet